

कृतिशील मैत्र

इशान्य वर्ता

Ishanya Varta ₹ 30/-

वर्ष ७, अंक ७, जुलै २०१९, मूल्य ₹ ३०/-

Nature at its Best

Different colour flowers on same stem

Temple Garden, Parbotipur, Assam

Photo by : Ashok Varnekar

Dr. Vaishnav Koch (BAMS), Meghalaya – An Icon

Mob.: +91 93668 51124

Students from the North east India come to Maharashtra for education through **Seva Bharti, Janjati Vikas Samiti, PSVP etc.** They get education as much as they wish and go back to their places. Every student serves society as per their individual capacity. But some students are special... they are very exceptional! Their capability is a lot more than the rest of the students.

One such exceptional student is Dr. Vaishnav Koch! Vaishnav lived in Garo Hills of Meghalaya. He came to Latur for education. Marathi language was very difficult for him. He often used to get beatings in school because of this reason. He wrote "Dr Vaishnav

Koch" on a piece of paper and hanged it besides his bed on wall. He used to focus on it every day and his goal in life became very clear. He came to Chiplun to study BAMS. He had a lot of trouble initially because he needed to study Sanskrit language, but he did not deter from his goal. After completing his medical studies, little boy Vaishnav has now become Dr Koch! Everybody who stood behind him were very proud and happy.

Later, he got training at Chiplun, Latur and Pune. Instead of practicing medicines in any major city, he decided to start a small dispensary in his own village. **He has now inaugurated his own clinic on 16th June 2019 near his village Dumdum in West Garo Hills district of Meghalaya.**

Dhanvantari Clinic

Many dignitaries from **Seva Bharathi** and local delegates were present. Vaishnav expressed his wish to start such a noble work of medical facilities in remote hilly areas when he was just fourteen years old. Many great wishes from Ishany Varta & Chiplun Hostel

- Prajakta Oak

Chinchvad Hostel, Pune

Medical Checkup of all Students from Chinchvad Hostel, Pune was conducted on 23 June 2019 Dr. Sanjiv Sambhus & Dr. Dalvi were called for the purpose Shir. Udyo Haldikar, Shri Umesh Kulkarni & Shir. Prakash Lapalikar were present for this camp.

This year results of our hostel students are encouraging. **Kumar Niolo** is top scorer with 73 % marks to complete B.A. degree course.

Chiplun Hostel,

Kumari Kaidaipuanli Pameai (Doy)
79% 12th Commerce (Grade 2nd Rank)

ईशान्य वार्ता

वेद ईशान्येचा - वेद परिवर्तनाचा

RNI Reg. No. MAHMAR/2012/45108

वर्गणी दर - वार्षिक रु. ३००/-

द्वैवार्षिक रु. ५००/-

त्रैवार्षिक रु. ८००/-

Email - friendsofne@gmail.com

अनुक्रमणिका

● वस्तीगृह वृत्त	०२	
● संवाद	०४
● संपादकीय	०५
● राज्यपाल पद्धनाभ आचार्य	सुधीर जोगळेकर	०७
● अम्बूवासी मेळा, आसाम	रवींद्र हन्मटीकर	०९
● ईशान्येतील सीमांत दर्शन	कुणाल सुतावणे	११
● मणिपूरमधील मेडिकल कॅम्प	डॉ. आरती गोडबोले	१५
● पार्वतीपूरचे (आसाम) अनोखे विद्यापीठ	सुश्रुत करवंदे	१७
● चहामळे कामगारांचे शोषण कधी थांबणार?	अनुवादित - सुभाष जोशी	१९
● पार्वतीपूर मधील परिवर्तनाची पहाट	प्रथमेश खंडकर	२१
● मानवता गिळंकृत करणारा दहशतवाद	चंद्रशेखर टिळक	२३
● दावकी : पर्यटकांचा स्वर्ग	अनुवादित	२६
● मॉर्निंगस्टार कोंगथो	अनुवादित - पुरुषोत्तम रानडे	२८
● नागालँड मर्दस ॲर्गनायझेशन	डॉ. स्वाती गाडगीळ	३०
● पुणे येथील स्नेहसंमेलन	प्रतिनिधी	३१
● सप्तरंग	प्रथमेश खंडकर	

संपादक

पुरुषोत्तम रानडे

९९६९०३८७५९

९९६९१४९७७१

पत्रव्यवहार

१३, कृष्ण कुटीर, आयरे रोड,

डोंबिवली (पूर्व) ४२१२०१. जि. ठाणे.

प्रकाशक

जयवंत कोंडविलकर

९६१९७२०२९२

९ जयगायत्री, गोपाळनगर, रस्ता क्रं १,

डोंबिवली (पूर्व) ४२१२०१.

समन्वयक

संजय काठे : ९९६९००९२५५

मृखपृष्ठावरील छायाचित्र

अशोक वर्णकर यांचे

सौजन्याने

मृखपृष्ठ

रवि थेटे : ९८५०९३८०८१

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकाच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले असले तरी या नियतकालिकातील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही. त्याचप्रमाणे या अंकातील लेखकांच्या विचारांशी संपादक वा प्रकाशक हे ही सहमत असतीलच असे नाही.

निर्भीड संपादकीय

आपला जून २०१९ चा अंक मिळाला, संपूर्ण अंक सुंदर आहे. आपले संपादकीय अप्रतीम आहे आणि या अंकातील माहिती संपादकीयला साजेशीच आहे. सेक्यूलर झुंडशाहीमुळेच (अर्थातच मिडियातील) ईशान्य भारतात गेली अनेक वर्षे ज्या संकटांच्या झुंडी येत आहेत, त्याची देशाच्या अन्य भागात खबरही येऊ शकली नाही. मिशन पुरस्कृत दहशतवाद व इस्लामपुरस्कृत घुसखोरी याची अन्य भारतीयांना खबरही लागू नये याची प्रिंटमिडियातील सेक्यूलर झोंडांनी पुरेपूर काळजी घेतली. परंतु इतके असूनही अनेक संस्थांनी आपले कार्य चिकाटीने चालूच ठेवले व त्याला हळूहळू स्थानिक तसेच इतर समाजाचेही पाठबळ मिळू लागले. श्री. संजय काठे व श्रीमती ओक यांच्या लेखातील अनुभवांवरुनही हेच दिसून येते.

२००९ साली मणिपूरचे अफगाणिस्थान होण्याची संपादकीय लेखातून व्यक्त झालेली भीती केंद्र सरकारच्या मागील पाच वर्षांच्या कामाने निराधार ठरली. श्री. सुधीर जोगळेकर यांच्या “ब्रह्मपुत्रेत कमळ फुलले” या लेखातील भाजप विजयानेही हेच सिद्ध केले आहे. “सेक्यूलर झुंडशाहीला आव्हान” या आपल्या संपादकीयातून आपण निर्भिडपणे मांडलेले विचार नव्हकीच कौतुकास्पद आणि अभिनंदनीय.

- धनंजय डोंगरे, डोंबिवली

स्नेहसंमेलन डोंबिवली-कल्याणमधेही व्हावे

मी मागील तीन वर्षांपासून ईशान्य वार्ताची वाचक आहे. अंक सुरु केल्यावर काही दिवसातच त्या भागात जाण्याचा योग आला. ईशान्य वार्ता चा दरमहिन्याचा अंक अतिशय वाचनीय असतो. रंगीत चित्रांसह माहितीपर व म्हणूनच संग्राह्य असतो. अंकाची आम्ही वाट पहात असतो. या अंकात (जून १९) पुण्यात होणाऱ्या दशकपूर्ती निमित्त आयोजित स्नेहसंमेलनाची बातमी वाचली. असा काही कार्यक्रम डोंबिवली, कल्याण, ठाणे येथे होऊ शकेल का? तिथे येणे आम्हाला शक्य व सोयीचे आहे.

- अनुपमा ताम्हणे, कल्याण - ८६९३८४८८८५

यशाचा कौतुकास्पद चढता आलेख

ईशान्य वार्ताचा मी पहिल्या अंकापासूनचा वाचक. नुसता वाचक नाही तर, अंकाबद्दलची मते स्पष्टपणे व्यक्त करणारा. सकारात्मक टीका करणारा. सुरुवातीची काही वर्षे हा अंक चालवण्यात संबंधित मंडळी कितपत यशस्वी होतील असे विचारही मनात येत. पण आता दिलखुलासपणे सांगतो, की गेल्या काही वर्षांतील अंकाची प्रगती खरोखरच आनंददायी आणि कौतुकास्पद आहे. नांव ठेवायला जागाच राहू नये असेच अंक असतात, असं म्हटलं तर फारशी अतिशयोक्ती ठरु नये. म्हणूनच या दशकपूर्तीच्या वेळी संपादक, सर्व लेखक, अनुवादक त्याचप्रमाणे सर्व कार्यकर्ते यांचं मनःपूर्वक अभिनंदन.

- राजीव जाधव, मुलुंड

चुकिची दुरुस्ती : जून अंकातील पृष्ठ क्र. ३२ वरील नागालँडवरील लेखात मराठी पोलिस अधिकाऱ्याचे नांव चुकून श्री. भास्कर मरकट असे छापले गेले आहे, ते श्री. भारत मरकड असे वाचावे - संपादक

आपल्या आवडत्या चहामागचे भीषण वास्तव

आज गरज आहे ती पार्वतीपूरला जाऊन हे कार्य प्रत्यक्ष पाहण्याची, केंद्राच्या आवश्यकता समजून घेऊन संस्थेच्यामागे आर्थिक पाठबळ उभे करण्याची. आज अनेक संस्था अशा प्रकारचे सहकार्य अनेक संस्थांना देत असतात. त्यानीही श्री. वर्णेकर यांच्याशी संपर्क साधावा, शिवाय व्यक्तिगत स्वरूपातही मोठी रक्कम दान केल्यास एका महत्वकार्याला मदत केल्याचे आत्मिक समाधान मिळू शकेल.

■ ■ ■

चहा म्हटला की आसाम आठवतो, आणि ते योग्यही आहे. कारण भारतातील चहा उत्पादनापैकी ५५ टक्के चहा केवळ आसाम राज्यात तयार होतो. चहा हे जगातील सर्वात लोकप्रिय पेय समजलं जातं. आपलाही तोच अनुभव असतो. आपला दिवस सकाळी सकाळी चहा घेतल्याशिवाय सुरुच होत नाही. इतकंच काय स्वागतही चहापानाने आणि निरोपादाखलही चहाचा कपच पुढे केला जातो. फक्त सत्तरएक वर्षांपूर्वी स्थिती मात्र वेगळी होती. ब्रुकबाँड, लिप्टन या नामांकित कंपन्यांचे व्यापार प्रतिनिधी “बघा तर या चहाची चव!” असं म्हणत शहरांमध्ये रस्तोरस्ती चहा प्यायला देत. आज हे कुणाला खरं ही वाटणार नाही, पण ही वस्तुस्थिती होती.

असं असलं, तरी चहाचा इतिहास मात्र मजुरांच्या गुलामगिरीपासून सुरु होतो हे ही एक भीषण वास्तव आहे. ऐन ब्रिटीश कालखंडात ब्रिटीश चहा कंपन्यांनी जेव्हा आसाममध्ये चहा लागवड करून चहाचे मळे निर्माण केले तेव्हा सुरुवातीला रोजगार मिळतो या आशेने जे मजूर येत, ते फार काळ टिकत नसत. डासांच्या झुंडीमुळे फैलावणाच्या मलेरियासदृश्य आजारांनी हैराण होत आणि पळून

जात. फार काळ अशी स्थिती चालण्यासारखी नव्हती, कारण मजुरांअभावी चहाचं उत्पादन न होणं चहा कंपन्यांना परवडण्यासारखं नव्हतं.

यावर उपाय म्हणून ब्रिटीशांनी जो मार्ग अवलंबिला तो मानवतेला कलंक लावणारा होता. रोजगाराचे अमिष दाखवून बिहार, ओरिसा इतकंच काय महाराष्ट्रातील काही भागातूनही मजुरांचे तांडे त्यांनी आसाममध्ये नेले. हे मजूर पळून जाऊ नयेत असा पुरता “बंदोबस्त!” केला त्यांना एकत्र रहायला भाग पाडले. इतकंच काय पण त्यांची आपापसात लग्नही लावून दिली. आसामातील अन्य समाजांच्या जबळपासही ते फिरकू नयेत याचाही पुरता बंदोबस्त केला. जास्तीत जास्त चहापाने खुडली जावीत यासाठी या कामगारांवर अमानुष अत्याचार केले. म्हणायला हे कामगार होते तरी त्यांना जबरदस्तीने कामाला जुंपण्याच्या चहा मालकांच्या कारनाम्यांनी या चहा कामगारांच्या वस्त्यांना एक प्रकारे छळछावण्यांचे स्वरूपच आले. त्याचाच परिणाम म्हणून भित्रा, सतत दुसऱ्यांच्या दबावाखाली वावरल्याने गुलाम मानसिकतेचा, आगतीक, दरिद्री आणि हतबल असा हजारोंचा “टी ट्राईब” नांवाचा समाज निर्माण झाला. आज

ही संख्या दीडदोनशे वर्षानंतर अंदाजे नव्वद लाखार्पर्यंत सांगितली जातेय. तरीही नेमकी संख्या किती त्याचा अंदाज येत नाही. कारण “सदानी” म्हटल्या जाणाऱ्या या समाजातील जन्ममृत्यूची नोंद केली जात असेल असे नवकी म्हणता येत नाही.

महिलांची दयनीय अवस्था

आजच्या लक्षावधीत गणल्या जाणाऱ्या या समाजातील महिलांची अवस्था तर अतिशय दयनीय आहे. रोजगाराचा अभाव, दवाखान्यांचा अभाव, कुपोषण, लहानवयात होणारी लाग्ने यांमुळे अतिशय कमी वयातील महिलांचे मृत्यू आणि बाळंतपणात दगावणाऱ्या महिलांचे आकडे सुन्न करणारे आहेत. कुपोषणामुळे कॅल्शिअम आणि लोह यांची कमतरता असल्याने रक्तातील हिमोग्लोबीन घटकाचे प्रमाण अत्यंत अल्प असते. अशा स्थितीत यापेक्षा वेगळे ते काय होणार?

अन्य समाजांकडूनही पिळवणूक

अन्यत्र होणाऱ्या बदलांचे परिणाम या समाजावरही झालेच. चहाच्या मळ्यात रोजगार कमी आणि माणसे जास्त अशी स्थिती उद्भवल्याने रोजगार शोधण्यासाठी इथले तरुण बाहेर पडले. परंतु अशिक्षित आणि बाहेरच्या जगाचे किंचितही भान नसलेल्या या समाजाचे प्रस्थापितांकडून शोषणच झाले. त्यांच्या मुलांना बालकामगार म्हणून अन्यत्र नेलं गेलं. त्यांच्या हक्ककाच्या जमिनी हडप केल्या गेल्या. असे अनुभव आल्याने आज चहामळ्यात शोषण होत असूनही, वेटन फार कमी मिळत असूनही, हा सदानी समाज चहाच्या मळ्यात काम करणेच पसंत करतो.

मुळातच गुलामीची वागणूक वर्षानुवर्षे मिळाल्याने हक्ककासाठी संघर्ष करण्याची मानसिकताच या समाजात नाही. यांच्या हक्ककांसाठी लढणारी संघटना असली, तरी ती फार प्रभावी

नाही. अशा परिस्थितीचा फायदा राजकीय पक्षांनी न घेतला तरच नवल! लक्षावधींचा हा समाज म्हणजे आसाममधील मोठी “व्होट बँक आहे.” निवडणुका जवळ आल्या की वारेमाप आश्वासने द्यायची आणि पार पडल्या की या समाजाकडे ढुळूनही बघायचे नाही हा प्रकार गेली काही दशके सुरु आहे.

स्वयंसेवीसंस्थांचे दुर्लक्ष

हे झाले राजकीय आघाडीवर सामाजिक आघाडीवरही या समाजाची दखल घेण्यास स्वयं सेवी सामाजिक संस्था कमी पडल्या आहेत. खरंतर नागालैंड, मणिपूर, मेघालय या राज्यांपेक्षा या सदानी समाजासाठी काम करणे अधिक सोपे आहे. कारण वंशिक संघर्ष, अतिरेकी संघटनांची दहशत आणि हिंसाचाराचे भय इथे नाही. भाषेचा प्रश्नही फारसा बिकट नाही. परिस्थिती बच्याच प्रमाणात अनुकूल असूनही या लक्षावधींच्या सदानी समाजाकडे स्वयंसेवी संस्थांनी पाठ फिरवणे खरोखरच खेदजनक आहे.

अशा विपरित परिस्थितीतही श्री. अशोकराव वर्णेकर आणि सौ. अलका वर्णेकर गेली तीस वर्षे सातत्यपूर्वक भास्कर संस्कार केंद्र ही संस्था चालवीत आहेत. संस्थेच्या कामाला यशही मिळत आहे. या चहा कामगारांच्या मुलांना उत्तम संस्कार करून आणि उत्तम शिक्षण देऊन स्वावलंबी करायचे व्रत या दोघांनी घेतले आहे. त्यातूनच या समाजाला आवश्यक नेतृत्व उद्या उभे राहील असा ठाम विश्वास त्यांनी माझ्याजवळ बोलताना व्यक्त केला. या समाजातील स्थानिक नेतृत्वच समाजात ठोस परिवर्तन घडवून आणील असा विश्वासही व्यक्त केला. या अंकात दोन युवा कार्यकर्त्यांचे लेख तसेच एक अनुवादित लेख प्रसिद्ध केले आहेत. वाचकांसाठी ते नवकीच प्रेरणादायी ठरतील असा विश्वास वाटतो. ●

कल्पक, कृतिशील राज्यपाल मा. श्री. पद्मनाभ आचार्य

सुधीर जोगळेकर,
९८२००१६६७४

नागालँडचे राज्यपाल मा. पद्मनाभ आचार्य १९ जुलैला आपल्या कारकिर्दीची पाच वर्षे पूर्ण करीत आहे. २०१४ सालच्या लोकसभा निवडणुकीनंतर नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखालचे सरकार सत्तेवर आले आणि नव्या राज्यपालांच्या नियुक्त्या राज्याराज्यात झाल्या. त्यात पद्मनाभ आचार्य यांची नियुक्ती झाली ती नागालँडमध्ये.

पद्मनाभजींचे पूर्वोत्तर भारताशी नातं जुळलं ते तेव्हा नव्हे, तर त्याही आधी पद्मनाभजी पूर्वोत्तर भारतात सर्वप्रथम आले ते १९६४ साली. भारत चीन युद्ध नुकंतं झालं होतं. कसलीही संरक्षण सिध्दता नसलेल्या भारताला त्या युद्धात मानहानीकारक पराभावाला सामोरं जावं लागलं होतं. सरकारची चुकीची धोरणं तर त्याला कारणीभूत होतीच, परंतु एकूणच भारतीय समाजमानस या चिनी तोंडवळ्याच्या भारतीय नागरिकांना खरोखरचे चिनी मानून पाण्यात पाहू लागलं होतं. स्वाभाविकपणेच त्याची प्रतिक्रिया पूर्वोत्तर भारतात उमटू लागली होती आणि “इंडियन डॉग्ज गो बॅक” अशा आशयाचे फलक पूर्वोत्तर भारतातल्या शहरा-शहरात झळकू लागले होते.

यावर विचार करत असताना अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषदेच्या प्रमुख कार्यकर्त्यांच्या मनात पूर्वोत्तर भारताचा पाहणी दौरा करावा असा विचार आला. त्या पहिल्या दौऱ्यात स्वतः पद्मनाभजी होतेच. त्यातूनच “माय होम इज इंडिया” ही संकल्पना पूर्वोत्तर भारतातील नागरिकांच्या मनात उत्पन्न करण्यासाठी काही कायम स्वरूपी प्रकल्प-योजना करावी असे पद्मनाभजींच्या आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांच्या मनात आले आणि त्यातून “अंतरराज्य छात्र जीवन दर्शन” आणि मेरा घर भारत देश” या

या साच्या कारकिर्दीच्या काळात पूर्वोत्तर भारतातल्या बहुतांश राज्यात भाजपची सरकार सत्ताखड झाली. लोकसभेच्या एकूण २५ जागांपैकी तब्बल १४ जागा भाजपाला जिंकता आल्या. केंद्र सरकारच्या अनेक योजना पद्मनाभजींच्या नेतृत्वाखाली तिथल्या तिथल्या सरकारांनी पुरेपुर राबवल्या आणि त्याचा उल्लेख गेल्या चारही वर्षातल्या पद्मनाभजींच्या कार्याध्यवालात पाहायला मिळतो.

प्रकल्पांचा जन्म झाला. पूर्वोत्तर भारताले विद्यार्थी परिषदेचं काम करण्याचा कालखंड संपला. पद्मनाभजी भारतीय जनता पार्टीच्या कामाशी जोडले गेले. परंतु त्यांचं पूर्वोत्तर भारतात येणं, राहणं, इथल्या समास्यांचा अभ्यास करणं, मिळेल त्या राष्ट्रीय मंचावर त्या मांडत राहणं हे सुरुच राहिलं. पुढे पक्षाची पूर्वोत्तर भारताची संपर्क प्रमुख अशी जबाबदारीही त्यांच्याकडे आली. पण पक्षानं त्यात अधिक लक्ष घातलं आणि २०१४-२०१९ च्या निवडणुकात चमत्कार घडलेला साच्या भारतानं अनुभवला.

पद्मनाभजी त्या पाश्वभूमीवर राज्यपाल झाले. १९ जुलै २०१४ ला त्यांनी नागालँडची सूत्र स्वीकारली आणि दोनच दिवसांनी म्हणजे २१ जुलैला त्यांच्याकडे त्रिपुराचंही कार्यवाहक राज्यपालपद आलं, ते १९ मे २०१५ पर्यंत राहिलं. त्या जबाबदारीच्या काळातच १२ डिसेंबर २०१४ ला आसामच्या कार्यवाहक राज्यपालपदाची

त्यांच्याकडे आली आणि ती २२ ऑगस्ट २०१६ पर्यंत राहिली. २८ जानेवारी २०१७ ला पुन्हा नव्यानं अरुणाचल प्रदेशाचं कार्यवाहक राज्यपालपद त्यांच्याकडे आलं आणि ते २ ऑक्टोबर २०१७ पर्यंत राहिलं. वयाची ऐशी वर्ष ओलांडल्यानंतरही एकाच वेळेला तीन-तीन राज्यांच्या राज्यपालपदाची धुरा वाहणारे पद्धनाभजी हे एकमेव राज्यपाल ठरले.

या साच्या कारकीर्दीच्या काळात पूर्वोत्तर भारतातल्या बहुतांश राज्यात भाजपची सरकारं सत्तारुढ झाली. लोकसभेच्या एकूण २५ जागांपैकी तब्बल १४ जागा भाजपाला जिंकता आल्या. केंद्र सरकारच्या अनेक योजना पद्धनाभजींच्या नेतृत्वाखाली तिथल्या तिथल्या सरकारांनी पुरेपुर राबवल्या आणि त्याचा उल्लेख गेल्या चारही वर्षातल्या पद्धनाभजींच्या कार्यअहवालात पाहायला मिळातो.

पद्धनाभजींनी इंग्रहन्स, रेनवॉटर हार्वेस्टिंग, एलईडी दिवे अशा अनेक योजना राबवल्या, यशस्वी केल्या. बेटी बचाव बेटी पढाव योजनेत तर तब्बल चारशे मुलींच्या शिक्षणाची सारी व्यवस्था पद्धनाभजींनी लावून दिली. पूर्वोत्तर भारतातल्या आठही राज्यांचा एका शब्दात उल्लेख करण्याची एक अभिनव कल्पना पद्धनाभजींनी मांडली, लोकप्रिय केली. त्यांनी उच्चारलेला तो शब्द म्हणजे (NAMASTE) नमस्ते. या शब्दातलं एकेक अक्षर एकेका राज्याचं प्रतिनिधीत्व करणारं. एन - नागालँडचा आणि नॉर्थचा, ए - आसमचा, एम - मणिपूर, मेघालय आणि मिज़ोरामचा, ए -

अरुणाचल प्रदेशाचा,
एस - सिक्कीमचा,
टी - त्रिपुराचा तर ही
राज्यं पूर्वेकडे म्हणून इ
- ईस्टला असल्याचा!

नागालँडच्या
लोकसंख्येत पंचवीस
वर्षे वयाच्या तरुणांचं

प्रमाणसाठटक्के इतकं. जंगलतोडीलानागालँडमध्ये परवानगी असली तरी ज्या झपाठ्यानं ही जंगलतोड होत आहे, त्याचा परिणाम नागालँडच्या हवामानावर होतो आहेच. गेल्या वर्षी झालेल्या पावसानं दिमापूर कोहिमाची परिस्थिती अवघड करून टाकली. सखल भागात पाणीचपाणी झालं. जंगलतोड सुरुच राहिली तर १.६ ते १.८ अंशानं तापमान वाढेल, आणि त्याचा परिणाम १० ते २० टक्के पाऊस वाढण्यात होईल असा जाणकारांचा अंदाज आहे.

पद्धनाभजींचा जन्म १९३१ सालातला, ८ ऑक्टोबरचा. येत्या ८ ऑक्टोबरला ते वयाची ८८ वर्षे पूर्ण करून ८९ व्या वर्षात पदार्पण करतील. पण तत्पूर्वीच १९ जुलै रोजी त्यांच्या राज्यपालपदाची पाच वर्षे पूर्ण झालेली असतील. नव्वदीच्या उंबरठ्यावर पद्धनाभजी पुन्हा एकदा राज्यपालपदाची जबाबदारी पत्करतील का, याचं उत्तर काळच देणार आहे. त्यांच्या त्या संभाव्य कारकीर्दीला शुभेच्छा देतानाच, त्यांना उदंड आयुरारोग्य लाभावं ही ईश्वरचरणी प्रार्थना. ●

त्रिपुरामधील २० शाळा इस्कॉनला देण्याचा सरकारचा निर्णय

इस्कॉन ह्या संस्थेशी संलग्न असलेल्या इंडिया ट्रायबल केअर ट्रस्ट या संस्थेच्या शाळा मोठ्या प्रमाणात अदिवासी भागात पसरलेल्या आहेत. या शाळांमधून गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्यात येते. यामुळे व कदाचित त्रिपुरा सरकारने त्यांच्याकडील २० शाळा इस्कॉनला चालवायला देण्याचे ठरवले आहे. सरकारी शाळांमध्ये देण्यात येणाऱ्या शिक्षणाचा एकूण स्तर बघता मुलांसाठी ही नवकीच चांगली योजना असेल.

अम्बूवासी मेला, आसाम

- रवोंद्र हनमटीकर, गुवाहाटी

९८१९३२५५८

आसामच्या गुवाहाटी शहरात, ब्रह्मपुत्रा नदीच्या किनारी, गर्द हिरव्यागार निलांचल पर्वतशृंखलेतील एका शिखरावर कामाख्या देवीचे अतिशय जागृत असे हे देवस्थान वसलेले आहे. हे मातेच्या ५१ शक्तीपिठांपैकी सर्वात महत्त्वाचे स्थान मानले जाते.

आसाममध्ये कामाख्या देवीला आग्रपूजेचा मान आहे. आसामच्या पर्यटनाच्या नकाशावर ही कामाख्या देवी अग्रस्थानी आहे. बहुतेक पर्यटक देवीच्या दर्शनानेच पुढच्या प्रवासाला निघतात.

अम्बूवासी पर्व

अम्बूवासी मेला वा अम्बूवासी पर्व हा कामाख्या देवीचा वार्षिकोत्सव. दरवर्षी जून महिन्यात हा मेला भरतो. चार दिवसांचा हा उत्सव देवीच्या, स्त्रीच्या, धरतीच्या सृजनशक्तीचा सोहळा, उत्सव मानला जातो. स्त्री मासिक धर्म हा तिच्या सृजनशक्तीचाच परिचय असतो. कामाख्या देवी वर्षातून एकदाच रजस्वला होते. तिच्या मासिकधर्माच्या या चार दिवसात देवीच्या मंदिराचे दरवाजे बंद असतात. हे चार दिवस अम्बूवासी पर्व म्हणून साजरे केले जाते. आसाममध्ये अम्बूवासी मेला हा मान्सूनच्या आगमनाचा मुहूर्त मानला जातो. पाऊसधारांनी चिंब भिजलेल्या धरतीच्या कुशीत नवे अंकूर फुलणार हाच आनंद कदाचित या सोहळ्याची प्रेरणा असू शकेल. देऊळ बंद असताना साजरा होणारा हा बहुधा एकमेव उत्सव असावा. देशातून लक्षावधी भावीक या मेल्यासाठी येत असतात. यंदा तीस लाखाहून अधिक भाविक येतील असा अंदाज आहे.

अम्बूवासी पर्वाच्या काळात आसाममधील

आसाममध्ये सत्तांतर होऊन भारतीय जनता पक्षाचे सरकार आल्या नंतरचा हा पहिलाच अंबूवासी मेला. केंद्र सरकारच्या “स्वच्छ भारत” अभियानाला मोठा प्रभाव यंदाच्या अम्बूवासी मेल्यावर दिसून येत होता. कामाख्या देवस्थानाच्या व्यवस्थापन समितीने “स्वच्छ भारत - स्वच्छ कामाख्या” असे अभियान राबवले. स्वतः मुख्यमंत्र्यांनी सर्व व्यवस्थांकडे जातीने लक्ष पुरविले. स्वच्छता राखण्यासाठी सर्व यंत्रणा कार्यान्वीत केली. अनेक सामाजिक संस्थांनी अन्नछत्र, पाणपोई, निवारा, मदतकेंद्र अशा अनेक सुविधा पुरविल्या.

सर्व देवालये बंद असतात. देवपूजेसाठी फुले तोडत नाहीत. कपड्यांच्या कपाटाला हात लावत नाहीत. धरणीवर नांगर, कुदळ चालवले जात नाही. ज्यांचे आई, वडील वा पती यांचे निधन होऊन वर्ष झालेले नाही असे सर्वजण या काळात उपास धरतात व फक्त फलाहार करतात. धान्य व अन्य कोणतेही शिजलेले अन्न वर्ज्य असते. पर्व संपल्यानंतर दूसऱ्या दिवशी संपूर्ण घर, चूल, भांडी-कूँडी स्वच्छ करून, आंघोळ करून फलाहार केला जातो मग भोजन, प्रसादाची तयारी सुरु होते.

कामाख्या देवीच्या मंदिराचे दरवाजे बंद करण्याअगोदर देवीला वस्त्र परिधान करण्यात येते. पर्व संपल्यानंतर मंदिराचे द्वार उघडते वेळी

कामाख्या मंदिर, गुवाहाटी

हे वस्त्र रक्तवर्णी झालेले असते. अशी अख्यायीका आहे. या वस्त्राचे छोटे छोटे तुकडे भक्तांना देवीच्या प्रसादाच्या स्वरूपात वाटले जातात. ते मिळवण्याकरीता भक्तांची झुंबड उडते. हा प्रसाद शक्ती प्राप्तीच्या रूपात मानला जातो. हा प्रसाद मिळालेल्या व्यक्तीला कोणतीही बाधा होत नाही, अशी श्रद्धा आहे.

एक प्रकारचा कुंभमेळाच

अम्बूवासी मेळा हा छोटा कुंभमेळाच मानला जातो. नागा साधू विविध संत-महंत, त्यांचे आखाडे, त्यांचे वाद-भांडण सर्वच असतं. गुवाहाटी शहराचे रस्ते, मैदान, मोकळ्या जागा, रेल्वे स्थानकं, बस स्थानकं सर्वच माणसांनी ओथंबून वहात असतात. कुंभमेळा भरणाऱ्या नाशिक वा उज्जैन सारख्या शहरातील नागरिकांची जशी गैरसोय होते अगदी तशीच गैरसोय गुवाहाटीवासीयांची ही होत होती. ट्रॅफीकजाम, रस्त्यावर, फुटपाथवर जिथे जागा मिळेल तिथे पथारी पसरून पहुडलेली माणसं, तिथेच उरकले जाणारे प्रातःविधी, गलिच्छपणा, बकालपणा, असमंत व्यापून टाकणारी दुर्गंधी,

दारिद्र्याचे केवलिवाणे प्रदर्शन... असंच सगळं चित्र असायचं.

खरंतर मी अशा ठिकाणी जाण्याचे कटाक्षाने टाळतो. शिर्डी, लालबागचा गणेशोत्सव, गिरगावची गणेश विसर्जनाची मिरवणूक यांच मला कधीच आकर्षण वाटले नाही आणि मी गेलो ही नाही. आज मात्र परिस्थिती वेगळी आहे. मी ज्या कामासाठी आसामला आलोय, ज्या समाजात मला काम करायचे

आहे, तो समाज आणि त्याचे भावविश्व समजून घेण्याचे एक चांगले साधन वा संधी या हेतूने आज या मेळ्याला आलो.

आसाममध्ये सत्तांतर होऊन भारतीय जनता पक्षाचे सरकार आल्या नंतरचा हा पहिलाच अंबूवासी मेळा होता. केंद्र सरकारच्या “स्वच्छ भारत” अभियानाचा मोठा प्रभाव यंदाच्या अम्बूवासी मेळ्यावर दिसून येत होता. कामाख्या देवस्थानाच्या व्यवस्थापन समितीने “स्वच्छ भारत - स्वच्छ कामाख्या” असे अभियान राबवले. स्वतः मुख्यमंत्र्यांनी सर्व व्यवस्थांकडे जातीने लक्ष पुरविले. स्वच्छता राखण्यासाठी सर्व यंत्रणा कार्यान्वीत केली. अनेक सामाजिक संस्थांनी अन्नछत्र, पाणपोई, निवारा, मदतकेंद्र अशा अनेक सुविधा पुरविल्या. काही नामांकित ब्रॅंड्स ही या भक्तगणांच्या सेवेच्या माध्यमांतून आपल्या ब्रॅंड्स् चे सोशल मार्केटींग करत होते. पण एकूणच सुंदर अनुभव होता. ●

ईशान्येतील सिमांत दर्शन : एक प्रेरणादायी पर्यटन

- कुणाल सुतावणे, डॉबिवली

९८१९५०४०२०

“या जन्मावर या जगण्यावर
शतदा प्रेम करावे..”

आज भारतीय सीमेवर जो जवान उभा आहे, खरंच या मंगेश पाडगावकरांच्या ओळी जणू काही त्याच्यासाठीच लिहिल्या आहेत. कारण एक सैनिक भारतमातेच्या रक्षणासाठी भारताच्या सीमेवर उभा राहून, जन्माचे सार्थक झाले असेच काहीसे भाव मनामध्ये आणत असतो. भारतात वायव्येकडे, उत्तरेकडे आणि ईशान्येकडे असलेल्या भारतीय सीमांचे रक्षण करणे हे त्याच्याच हातामध्ये आहे. अरुणाचल प्रदेशाला लागून असलेली चायना बॉर्डर, मेघालय - त्रिपुरा ला लागून असलेली बांग्लादेशाची बॉर्डर, मिझोराम - मणिपूर ला लागून असलेली म्यानमार बॉर्डर, खरं तर बांग्लादेश आणि म्यानमार मित्र राष्ट्र. पण वर पलीकडे असलेली चायना बॉर्डर, तिथून होत असलेली घुसखोरी...!

अरुणाचल प्रदेश - तवांग ला पोहचल्यावर स्थलदर्शन करताना एक जागा अशी आहे, की तिथून निघावेसे वाटत नाही, ती म्हणजे तवांग वॉर मेमोरिअल. आजूबाजूला असलेले भारतीय सैन्य आणि तिथे आपल्याला कळते की आपण किती महान आहोत. आपल्या इंडियन आर्मीची काय स्ट्रेंथ आहे. अर्थातच एक गोष्ट आपल्याकडून नकळतपणे घडून जाते ती म्हणजे “एक सेलफी वुझी भारतीय जवान” खरं तर हे असं करणं कायद्यात बसत नाही, पण राहवतही नाही.

तवांग वॉर मेमोरिअल मध्ये शिरल्यावर सुभेदार जोगिंदर सिंग यांचे एक दालन आहे आणि त्यांना “परमवीर चक्र” मरणोत्तर प्रदान करण्यात आले आहे. जे आत्तापर्यंत २१ जणांना देण्यात आले

प्रत्यक्षसीमेवर राहून आपल्यादेशाचे रक्षण करणाऱ्या आपल्या जवानांच्या जीवनाबद्दल अजून काय सांगावे!! अगदी वेगळे, कल्पनेच्याही पलीकडचे जग! प्रत्येक भारतीयाने पहायलाच पाहिजेत अशी ही आधुनिक तीर्थक्षेत्रे! आपल्याजवानांबद्दलआत्मीयताअसली की बाकी सारे प्रवासाचे कष्ट आपोआप विसरले जातात म्हणून म्हणावसं वाटतं चला जाऊया... देशाच्या सीमेला भेट द्यायला, बांग्लादेश, चीन, म्यानमार सीमेवर.

आहे. परमवीर चक्र हा सर्वोच्च सन्मान भारतीय सेनादलातील योध्यांना दिला जातो. सुभेदार जोगिंदर सिंग ह्यांना हा सन्मान मरणोत्तर दिला गेला. हे सिख पलटनीचे (बटालियनचे) कमांडर होते. नेफा मधील टोंगपेंगला डोंगरकड्याचे रक्षण करण्याची जबाबदारी होती त्यांच्याकडे. २३ ऑक्टोबर १९६२ रोजी सकाळी ४.३० वाजता तवांगकडे जाण्याचा मार्ग सुकर करण्याच्या उद्देशाने चिनी सैन्याने बुमलावर हल्ला चढवला. शत्रुसैन्याने एकापाठोपाठ एक तीन हल्ले केले. प्रत्येक हल्ल्यात दोनशे सशस्त्र सैनिक सहभागी होते. सुभेदार जोगिंदर सिंग व त्यांच्या साथीदारांनी हल्लेखोरांना नमोहरम केले.

सुभेदार जोगिंदर सिंग यांच्या मांडिला जखम झाली. पण त्यांनी रणांगण सोडून जाण्याचे नाकारले. त्यांच्या प्रेरणादायी नेतृत्वामुळे त्यांच्या साथीदारांनी माघार घेतली नाही.

शत्रुसैन्याकडून तिसरा हल्ला जेव्हा झाला. तेव्हा सिंग यांच्याकडे फक्त छोटी बंदूक होती त्याचा वापर करून त्यांनी शत्रुसैन्यातील किंवेक जणांना कंठस्थान घातले. चिनी सैन्याचे पुष्टकळ नुकसान होऊनही ते पुढे सरकत होते. जेव्हा परिस्थिती हाताबाहेर जाऊ लागली तेव्हा जोगिंदर व त्यांच्या साथीदारांनी आपल्या संगिनी परजल्या आणि त्याच संगिनीने शत्रु सैन्याला भोसकले. या प्रसंगात सुभेदार जोगिंदर सिंग यांनी कर्तव्य निष्ठा दाखविली, प्रेरणादायी नेतृत्व केले. त्यांच्या उच्च प्रतिच्या शौर्याचा उचित सन्मान म्हणून त्यांना परमवीर चक्राने सन्मानित केले गेले. त्यांचा लढाईत मृत्यु झाला पण भारताच्या सैन्यदलातील त्यांच्या यशस्वी कामगिरीमुळे त्यांचा सर्वोच्च सन्मान झाला.

प्रत्यक्ष सीमेवर राहून आपल्या देशाचे रक्षण करणाऱ्या आपल्या जवानांच्या जीवनाबद्दल

अजून काय सांगावे!! अगदी वेगळे, कल्पनेच्याही पलीकडचे जग! प्रत्येक भारतीयाने पहायलाच पाहिजेत अशी ही आधुनिक तीर्थक्षेत्रे! आपल्या जवानांबद्दल आत्मीयता असली, की बाकी सारे प्रवासाचे कष्ट आपोआप विसरले जातात म्हणून म्हणावसं वाटतं चला जाऊया... देशाच्या सीमेला भेट द्यायला, बांगलादेश, चीन, म्यानमार सीमेवर. एवढंच नाही तर सीमेवरील जवानांना सॅल्यूट करायला, त्यांच्याशी संवाद साधायला कारण..

आज ते आहेत म्हणून आपण

उद्याचा दिवस बघू शकतो

Our Existance Tomorrow is Because

of their Presence Today.

हा सगळा खटाटोप ह्यासाठीच की या महिन्यात कारगिल विजय दिवस आहे. २६ जुलै २०१९ ला कारगिल विजयाला २० वर्षे पूर्ण होत आहेत. ●

साप्तरंग

मिझोराममध्ये सरकारी कर्मचारी करणार पारंपारिक वेशभूषा

तुम्ही एका सरकारी कार्यालयात गेला आहात. तिकडे गेल्यावर तुम्ही बघता तर सगळे कर्मचारी सदरा, धोतर आणि डोक्यावर गांधी टोपी घालून बसलेले!! तर तुमची काय प्रतिक्रिया असेल? गोंधळून जायला होईल ना! तशीच प्रतिक्रिया आता मिझोराम मधील नागरिकांची होणार आहे. कारण तिथल्या सरकारने एक पत्रक काढून सरकारी कर्मचाऱ्यांना आठवड्यातून एकदा तरी पारंपारिक वेशभूषा करून येण्यास बंधनकारक केले आहे.

आता तुम्ही म्हणाल, की हे आपल्या स्वातंत्र्याच्या विरुद्ध आहे. अशी जबरदस्ती कोणीही करू शकत नाही. कोणाला तर हे संस्कृती रक्षण करणाऱ्या मोदी सरकारचे षडयंत्र ही वाटेल. पण हा आदेश डाव्या विचारसरणीच्या “मिझो नॅशनल फ्रंट” च्या सरकारने काढला असून सर्व सरकारी कर्मचाऱ्यांना तो बंधनकारक असेल.

दोन वर्षांपूर्वी आसाममधील भाजपसरकारच्या डोक्यातही अशीच कल्पना होती. त्यात पुरुषांना धोती-कुर्ता आणि स्त्रियांना मेखला या तिथल्या पारंपारिक वेषात पहिल्या आणि तिसऱ्या रविवारी येण्याची कल्पना होती. पण काही कारणाने ती रद्द झाली.

पण मिझोराममधील आदेशाला मात्र कर्मचाऱ्यांचा चांगलाच प्रतिसाद मिळत आहे. दोनच दिवसात मोठ्या प्रमाणावर सरकारी कर्मचारी पारंपारिक वेषात कार्यालयात येतांना दिसले. शेवटी काय! तर निर्णय कोणताही असो, लोकांचा त्याला मिळणारा प्रतिसाद जास्त महत्वाचा नाही कां!

- प्रथमेश खंडकर, डॉंगिवली ८६५२३ ३५९०९

खासी जमातीच्या पवित्र विधीवर मिशनच्यांचा हल्लाबोल

मेघालयातल्याखासीजमातीच्याएकापवित्र विधीच्या कार्यक्रमाला तेथील खिश्चन मिशनच्यांच्या एका गटाने उधळून लावण्याची धक्कादायक घटना घडली आहे. पवित्र विधी चालू असतांना तो खंडित करून त्याचे पावित्र नष्ट करण्याचे आघोरी कृत्य मिशनच्यांनी केले आहे. “निअँग पिहाई” या नांवाने हा पवित्र विधी ओळखण्यात येतो. विधी चालू असतांना त्यांत विघ्न उत्पन्न करून नासधुस करण्याचे राक्षसी कृत्य या मिशनच्यांनी केले आहे. मेघालयातल्या खासी जमातींच्या विधी आणि श्रद्धांवर हा मिशनच्यांनी केलेला निर्लज्ज हल्ला आहे. परीसरातल्या जमातींना या कृत्याने धक्का बसला आहे.

ट्रिविटर वरुन
२९ मे २०१९ रोजी
फिरसी बोडो या महिलेने ही घटना सगळ्यांच्या नजरेला आणली. सोहरा

पोलीस स्थानकाच्या हद्दीत ही घटना घडल्याने तेथील अधिकाऱ्याकडे याबाबत तिने तक्रार नोंदविली आहे. ईस्ट खासी हिल्स जिल्ह्यातील कोंगथांग या खेड्यातील रहिवासी तुई खोंगसीट याने सुधा पोलीसांकडे तक्रार केली आहे.

वरील तक्रारीनुसार ही घटना २७ मे २०१९ रोजी दुपारी ४ वाजण्याच्या सुमारास घडली. त्यावेळी स्थानिक खासी जमातीच्या कुटुंबाच्या घरात स्थानिक “निअँम खासी” या रुढी नुसार एका पवित्र विधी करण्यात येत होता व त्यासाठी

कोंगथांग खेड्यातले लोक आपला वार्षिक धार्मिक समारंभ साजरा करण्यासाठी तेथे जमले होते. हा धार्मिक विधी चालू असतांना चर्चच्या माजाव नांवाच्या वडीलधारी माणसाच्या नेतृत्वाखाली मिशनच्यांच्या गटाने त्या घरात बळजबरीने प्रवेश केला आणि विधी पुढे चालू ठेवण्यास मनाई केली. खासी जमातीचा हा विधी हे राक्षसी कृत्य आहे असे मिशनच्यांना वाटते.

पण मिशनच्यांच्या हस्तक्षेपाला न जुमानता खासी जमातीच्या लोकांनी आपल्या पवित्र विधीचा

कार्यक्रम	चालूच
ठेवला.	त्यामुळे
मिशनच्यांचा	संताप
झाला.	मिशनच्यांनी
स्वतःबरोबर	चाकू-
सुरे	यासारखी हत्यारे
आणली	होती. त्यांनी
समारंभाच्या	जागेची
नासधूसवविधंसचालू	केला. समारंभासाठी
मांडलेल्या	वस्तूंची
तोडफोड	केली.

पवित्र विधी चालू असतांना वाजवण्यात येणाऱ्या ढोल इत्यादी ताल वाद्यांमध्ये चाकू भोसकून ते फोडून टाकले. अशा भयावह वातावरणामुळे समारंभ थांबवावा लागला. मिशनच्यांचा तीव्र विरोध व विधीसाठी आयोजित वस्तूंची झालेली तोडफोड यामुळे तसेही विधी पुढे चालू ठेवणे शक्य नव्हते.●

(ऑर्गनायझरवरुन साभार)

ईशान्य भारतातील पर्यटन जगत

कारण काहीही असो, पण बन्याच जणांना या सुट्टीमध्ये कुठलीही दूर करता आली नाही. पण काळजी करू नका... आम्ही आहोत ना...! घेऊ येतोय ईशान्य भारतातील सहलींचे असंख्य पर्याय. पर्यटनाच्या दृष्टीकोनातून अगदी कोपरा न कोपरा पाहता येईल, जे अनुभवले नाही ते अनुभवता येईल.

चला तर मग..! ईशान्य भारतामध्ये मनमूराद भटकण्यासाठी, तिथली जीवनशैली जवळून बघण्यासाठी, आपल्याच बांधवांना आपल्यात सामील करून घेण्यासाठी ... निसर्गाचे चमत्कार बघण्यासाठी.

“त्या तिथे पलीकडे... स्वर्ज तो भासे मला” असे उदगार

मनाला नवकीच भारून टाकतील असा तो प्रदेश. अरुणाचल - उगवत्या सूर्याची किरणे ज्यानं आपल्या अंगावर झेलली असे ते राज्य. या बर्फाची शाल पांघरलेल्या राज्यामध्ये भटकताना अभिमानाने आपला ऊ भरून येतो, जेव्हा आपल्यासमोर छत्रपती शिवाजी महाराजांचा अश्वारुढ पुतळा दिसतो. याशिवाय मणिपूरमध्ये शिरल्यावर इतिहास जागा होतो... नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी पहिल्यांदा आपला तिरंगा जिथे फडकवला ती जागा - माईरांग. त्रिपुरामधील जलमहाल, दगडांमध्ये कोरलेली उनाकोटी शिल्पं डोळ्यांचे पारणे फेडतात. आसाममधील एक शिंगी गेंड्यांचे वास्तव्य आणि मेघालय म्हणजे तर निसर्गाने माणसाला घातलेली साद! नागालॅंड - १७ विविध आदिवासी जातींचे दर्शन आणि तिथला सुप्रसिद्ध हॉर्नबिल फेस्टिवल. ज्याला आंतरराष्ट्रीय मान्यता मिळाली आहे.

चला तर मग, आपणही साक्षीदार होऊ या. निसर्ग इतिहास, कला, लोकपरंपरा, खाद्य संस्कृती, यांचा अखंड चालणारा उत्सव अनुभवण्यासाठी सामील होऊ या ईशान्य भारताच्या पर्यटनाच्या जत्रेमध्ये.

अधिक माहितीसाठी संपर्क

कुणाल सुतावणे - ९८१९५०४०२०

लघळकच भेटूया ईशान्य भारताच्या क्षहलीमध्ये..

मणिपूरमधील मेडिकल कॅम्प

- डॉ. आरती जोशी गोडबोले, अकोला

९३२६५५२७६७

रोंगमई जनजातीचे पहिले मंदिर

मणिपुरात एकूण ३४ जनजाती, पैकी १७ नागा आणि १७ कुकी, रोंगमई ही एक आणखी नागा जनजाती. ही एकच जनजाती अजून स्वधर्मात म्हणजे आपल्या पारंपारिक धर्माचे पालन करणारी. बाकी बरेचसे धर्मातरीत, अर्थात खिश्चन.

रोंगमई लोकांनी स्वतःचे पहिले मंदिर बांधून यावर्षी नोव्हेंबरमधे पंचवीस वर्ष पूर्ण होतील. या रौप्य महोत्सवा निमित्त हा कार्यक्रम हे मंदिर इम्फाळ जवळ चिंगमेरीरोंग या ठिकाणी बांधले आहे. पूर्वी यांचे व्यवस्थित डॉक्यूमेंटेशन आणि नावे नसल्याने बरीच अडचण होत असे. त्यावर उपाय म्हणून एप्रिल १९९४ ला एक परिषद झाली. Tingkao Ragwang Chapriak त्यात नांव ठरविले गेले. TRC या नावाने सहसा उल्लेख केला जातो. म्हणजे सर्व शक्तिमान परमेश्वर, त्याला मानणारे, म्हणजे अर्थात संघटन.

TRC च्या युथ विंग च्या बॅनर खालीच सर्व कॅम्प झालेत, सर्व मदत कल्याण आश्रमाची. ही युवक समिती एक दोन वर्षातच निर्माण झाली आहे. त्यामुळे त्यांच्याकरिता हा नवीन कार्यक्रम होता. साधारण कल्पना अशी, की इम्फाळच्या आजूबाजूच्या बस्तिंमधे रोंगमई लोकांना भेटायला जायचे. मग त्या गावी चार कुटुंब असोत की दहा-वीस. या निमित्ताने आपण त्यांच्या घरापर्यंत पोहचू. घरातल्या सदस्यांची विचारपूस होईल. ज्येष्ठ मंडळींना भेटता येईल, सोबतच तपासणी आणि औषधे. मला ही कल्पना फारच आवडली. सहा दिवसात बारा गावांना भेटी दिल्यात. रोज सकाळी पहिल्या गावात कॅम्प, सहसा घरीच. त्यानंतर तिथेच जेवण. दुपारी दुसऱ्या गावी. त्यामुळे रोज एका घरी गप्पा होत असत. दोन प्रकारच्या प्रतिक्रिया मिळाल्या. थोडे त्या संदर्भात. इतक्या दूर कशी गेलीस? एकटी? भिती नाही का वाटली इ. आणि आम्ही काय करु शकतो?

अनेक वेळा हे ऐकलं की इतक्या दूर कशाला? आसामच्या पलिकडे? खरं तर आपली ही मानसिकता सामाजिकसमरसतेत आणि एकात्म भावनेत बाधा ठरते. जायला वेळ लागतो, काही प्रमाणात कष्ट होतात हे सत्य आहे, पण असं म्हणावं तर परदेशांबद्दलची आपली माहिती अद्यायावत असते. अगदी कधीही न जाऊन ही!

रुग्णसेवेचा वसा - डॉ. आरती गोडबोले

तेव्हा थोडा वेळ देणं हे सर्वथा योग्य. केवळ पर्यटक म्हणून नाही तर अनुभवण्यासाठी. अनेक प्रकारांनी हे साधता येईल. हे शक्य नसेल तर आपल्या क्षमते, इच्छेनुसार विविध सेवा प्रकल्पांसाठी आर्थिक मदत करता येईल. दोन्ही करता आले तर सोन्याहून पिवळे.

अंगावर काटा आणणारा अनुभव

रीताशी बोलत होते. तिने तिचाच अनुभव सांगितला. २०१२ मध्ये आसामच्या कोक्राझार भागात बांगलादेशी मुस्लीमांचे ट्रायब्ल्सवर सारखे हल्ले होत होते. हा सगळा सीमावर्ती भाग. घरदार जाळणे, लुटपाट नित्याचंच झालं होतं. जुलै पासून लोकांनी निर्वासित छावण्यांचा आधार घेतला होता. डिसेंबर आला तरीही फारसा बदल नव्हता. कल्याण आश्रमाने ठरविले की या लोकांना पुन्हा आपापल्या गावी वसवायचे. त्यांच्याशी बोलून समजावून हे घडवायचे. रीता कोक्राझार मधल्या एका बस्तीत या संदर्भात गेली. गावातल्या लोकांना भेटायला म्हणून गावबुढाकडे गेली. तिथे असतांनाच कळलं की काही मुस्लीम गावाकडे येताहेत. काय प्रकार आहे हे बघण्याकरिता ज्यांच्याकडे उतरली होती तोच भैय्या बघावयास गेला. त्या लोकांनी भैय्यास घेरले आणि मारहाण केली, इतकी की त्यात त्याचा मृत्यू झाला. गाव प्रचंड दहशत आणि दबाव खाली होते, रात्री एक दीड पर्यंत ही मंडळी जंगलात लपून राहिली. त्यानंतर अंदाज घेऊन लोक गावात परतले. सकाळ पर्यंत सीआरपीएफ किंवा अन्य कोणतेही सुरक्षा दल आलेले नव्हते. सकाळी सुरक्षा दलाच्या तुकड्या आल्यावर परिस्थिती कंट्रोल मध्ये यायला सुरवात झाली.

ऐकूनच अंगावर काटा आला. किती दबावा खाली या लोकांनी काम केलंय...! आज ही करताहेत... आता पूर्वीपेक्षा परिस्थिती बरी आहे. ■

पार्वतीपूरचे (आसाम) अनोखे विद्यापीठ

- सुश्रुत करवंदे, +९१७६२०७ ३८९८५

मागील वर्षी झालेल्या मेघालय आणि अरुणाचल प्रदेश यात्रे नंतर या वर्षी देखील ईशान्येतील

राज्यांना भेट द्यायचे निश्चित झाले होते. पुण्याच्या ज्ञानप्रबोधनीतर्फे चालवले जाणाऱ्या ज्ञानसेतू या उपक्रमात सहभागी झालो. मागील वर्षीच्या अनुभवामुळे आम्हाला आसाम राज्यातील पार्वतीपूर नामक गावात पाठवण्यात आले. आसाम आणि अरुणाचल प्रदेशच्या सीमेवर असणारे हे गाव खरंच खूप सुंदर आहे. गावाजवळून वाहणारी डीक्रोंग नदी, बांबूची सुंदर घरं, हिरवागार परिसर आणि बरंच काही...!!

श्री. अशोक वर्णकर व त्यांच्या पत्नी सौ. अलका वर्णकर

ब्रिटीश कालखंडात येथील चहाच्या मळ्यांमध्ये काम करण्यासाठी गुलाम म्हणून भारताच्या विविध ठिकाणाहून लोकांना येथे आणण्यात आले. सुमारे ३०० वर्षांपासून हे लोक येथे रहात आहेत. येथील लोकांची चेहऱ्याची ठेवण पण आपल्यासारखीच ..!! येथील हा समाज “सदानी समाज” म्हणून ओळखला जातो. त्यांनी आपली एक वेगळी संस्कृती निर्माण केली... परंतु निरक्षरता, इतर समाजाकडून मिळणारी तुच्छ वागाणूक, अवहेलना, व्यसनाधीनता आणि अनेक समस्यांमुळे हा समाज उपेक्षित राहिला.. येथून जवळच असणाऱ्या अरुणाचल प्रदेश मधील लोकांसाठी सुधारणा सुरु झाल्या, पण हा सदानी समाज मात्र उपेक्षितच राहिला व स्थिती थोड्याफार फरकाने तशीच आहे.

वंचिताना शिक्षण देण्याच्या उद्देशाने नागपूरच्या श्री. अशोक वर्णकर आणि त्यांच्या पत्नी सौ. अलका वर्णकर या उभयतांनी अरुणाचलप्रदेश येथील एका शाळेत शिकवण्यास सुरुवात केली. परंतु त्यांचं लक्ष गेलं ते पार्वतीपूर या गावाकडे..!! शिक्षणाची आणि सबलीकरणाची गरज खरं तर इथेच आहे असं त्यांना जाणवलं आणि त्यांनी भास्कर संस्कार केंद्र ज्ञानपीठ याची स्थापना केली. विद्यार्थ्यांना शिक्षणाबोवरच चांगले संस्कार आणि नीतीमुल्यांची शिकवण देणे हा उद्देश ठेऊन ही संस्था सुरु झाली...!!

गावात एक जागी एक छोटी झोपडी बांधून ह्या कार्याला सुरुवात झाली. सर्वप्रथम कोणीच नाही आलं, पण हार न मानता त्यांनी आपले कार्य सुरुच ठेवले. रोज आपल्या झोपडीत ते सायं प्रार्थना घेत; कुतूहलाने लहान मुले येत पण बोलावल्यावर पळून जात...!! घावरायची! कारण बळजबरी धर्मातर झाले होते येथे...!! पण एक दिवस एक लहानशी मुलगी आली आणि तिला हे खूप आवडलं!! आणि पुढे अजून

उमा महेश्वर मंदिर, पार्वतीपूर

ज्ञानप्रबोधनीच्या तरुणां समवेत

तीन चार असं करत करत आज या केंद्रातील मुलांची संख्या जवळपास २०० आहे.

हळूहळू केंद्राचा कारभार वाढू लागला. विविध संस्थांच्या मदतीने अनेक इमारती आणि शिवमंदिराची निर्मिती करण्यात आली. मुलामुलींच्या राहण्यासाठी होस्टेल, शाळेसाठी वर्ग इ. ची निर्मिती झाली आणि गावाचा कायापालट होण्यास सुरुवात झाली. गावात उभारलेले हे शिव मंदिर गावाच्या विकासाचा मोठा वाटा आहे. येथील मुले या मंदिरात पूजा अर्चना करतात. सकाळ-संध्याकाळ आरती करतात. दर शनिवारी गावातील लोक आणि विद्यार्थी भजन-कीर्तन करतात. भास्कर संस्कार केंद्रामुळे येथील मागास समाज आता प्रगतीच्या दिशेने जाताना दिसतो. आई-वडील एकत्र चहाच्या मळ्यात किंवा नदीवर वाळू-गिड्यू काढण्याचे काम करतात. त्यामुळे मुलांवर योग्य संस्कार होत नाहीत. परिणामी व्यसनाधीनता, लाचारी, गरिबी वाढते.

सरांकडून येथील समाजाच्या अनेक रोचक कथा ऐकायला मिळाल्या. गावातील मुलांची लग्न लहान वयातच होत असल्याने मुलीला बाळंतपणाला लहान वयातच समोरे जावे लागे. परिणामी मुलीचा लवकर मृत्यू होत असे. काही मुले पब्लून जाऊन लग्नाशिवाय रहात. त्यांना इतर समाज नाकारत. यावर शक्कल लढवत गावातीलच काही मुलांच्या मुंजी करून त्यांना पौरोहित्याचे ज्ञान दिले आणि गावातल्या गावात ज्यांचे वय १८ आणि २१ पूर्ण आहे अशांची लग्न लावण्यास सुरुवात केली. शिवमंदिरातील पूजन देखील हीच मुलं करतात. त्यांच्या मुखातून येणारे संस्कृत श्लोक, भगवद्गीतेचे १२ व १५ वे अध्याय खरंच मंत्रमुग्ध करतात. पण त्यांना येत नसलेले मंत्र म्हणण्यात देखील ही मुलं पटाईत आहेत.

हांच्या संस्कृतीतील अजून एक आवडलेली गोष्ट म्हणजे मृत्यूनंतर शवाला पूर्ण अग्नी न देता फक्त मुखाग्नी देऊन पुरले जाते आणि त्याच्या शरीरावर ३ झाडे लावली जातात. त्या झाडांना पोषक तत्व ही मिळते आणि जागा पण वाया जात नाही. (त्यावर कुठलेही थडगे नसते). पोशाख पण अगदी साधा लाल काठ असेली पांढारी साडी, गळ्यात माळा आणि हातात केसांमध्ये कागदाच्या झुरमूळ्या !! असा स्त्रियांचा पोशाख तर पुरुष धोतर आणि गळ्यात गमछा असा पोशाख असतो. वाईंमधे ढोलकी, ढोल, झांजा आणि सामुहिक नृत्य. हे अनुभवताना खरंच भारताची विविधता कळते !!

येथील मुलांची आकलन शक्ती अफाट आहे. आम्ही येथे शैक्षणिक अभ्यासक्रमाबोरच सामाजिक भान, देशाप्रति कर्तव्य शैक्षणिक अभ्यासक्रम, नोकरीविषयक संधी, मासिक पाळी विषयक ज्ञान, लैंगिक शिक्षण इत्यादी विषय हाताळले. याच समाजातिल सीमा होरो या विद्यार्थीने १०वीत ९० टक्के मार्क मिळवले. नेहमीच उपेक्षित राहिलेला सदानी समाज प्रगती पथावर जात आहे हे लक्षात येते. या मुलांनी दिलेली साथ आणि प्रेम गाठीशी धररुन आम्ही पार्वतीपूरचा निरोप घेतला.■

चहामळे कामगारांचे शोषण कधी थांबणार?

अनुवाद - सुभाष जोशी

७०२११३७९१९

अप्पर आसाममधील गोलाघाट आणि जोरहाट येथील चहाच्या मळ्यात काम करणाऱ्या सुमारे १७० कामगारांनी विषारी दारु पिऊन आपला जीव गमावल्याची दुर्घटना नुकतीच घडलेली आपण वर्तमान पत्रात वाचली असेल. या चहाच्या मळ्यात काम करणाऱ्या कामगारांना कमी पगार द्या, त्यांची उपासमार होऊ द्या पण त्यांच्याकडून भरपूर काम करून घ्या, हे ब्रिटीशांचे धोरण आजही असामातल्या चहांच्या मळ्यात राबवले जात आहे.

चहाच्या मळ्यांच्या प्रदेशात मुद्दामच दारुच्या दुकानांना उत्तेजन देण्यात येते; जेणे करून मळ्यांतले कामगार दारु पिण्यासाठी आकर्षित होतील. कष्ट करून मिळवलेला पैसा बराचसा दारुवर खर्च करतात व त्यामुळे अधिक कष्ट करण्यासाठी रक्ताचे पाणी करतात. भारताला स्वातंत्र्य मिळून सत्तर वर्षे उलटली आहेत पण आजही मळ्याचे मालक ब्रिटीशांचा वारसा (!) जपत कामगारांची पिळवणूक करीत आहेत.

स्वातंत्र्यपूर्व काळात सन १८६५ च्या सुमारास बळजबरीने या कामगारांना अन्य राज्यातून आसाममध्ये स्थलांतरीत करण्यात आले. हा सगळा इतिहास म्हणजे ब्रिटीशांनी गरीब कामगारांची केलेली फसवणूक, कपट कारस्थान, लबाडी, हिंसाचार, अराजक व कामगारांच्या दुःखाचा, दुर्दशेचा इतिहास आहे. स्वातंत्र्यानंतरही कामगारांचे हाल तसेच सुरु आहेत. आपल्याला योग्य व कायदेशीर असा कामाचा मोबदला मिळावा म्हणून आजही चहाच्या मळ्यातल्या कामगारांना संघर्ष करावा लागतो आहे. सध्या सरकार गेल्या दोन वर्षांपासून विकास निधीतून प्रोत्साहनात्मक म्हणून कामगारांना कांही रक्कम देत आहे. ही त्यातला

काही कामगार संघटनांनी अशी माझणी केली आहे की ब्रह्मपुत्रा वँली आणि बराक वँली येथील चहाच्या मळ्यातील कामगारांना रोज ३५०/- रुपये इतके किमान वेतन मिळावे. खरेतर भारतातले दुसरे एक राज्य केरळ येथे सुधा चहाचे मळे मोठ्या प्रमाणात आहेत. केरळमध्ये सन २०१६ पासूनच चहाच्या मळ्यात काम करणाऱ्या कामगाराला रोजचे वेतन रु. ४००/- इतके मिळते. मग प्रश्न असा निर्माण होतो की आसाम मधल्या कामगाराला इतके कमी वेतन कां मिळते?

त्यात समाधानाची बाब.

स्वतंत्र भारतात गेल्या सत्तर वर्षात चहाच्या मळ्यांतील हजारो कामगार त्यांच्या हयातीत किमान वेतन न मिळताच मृत्युमुखी पडले आहेत. त्यांना त्यांची भविष्यनिर्वाह निधीची कायदेशीर रक्कम मिळालेली नाही. सेवानिवृत्तीच्या वेळी मिळणारी बक्षिसीही मिळालेली नाही.

कामगारांना त्यांच्या गरजेनुसार किमान वेतन मिळावे असा कायदा आहे. पण गेल्या कित्येक वर्षांपासून आसाम मधल्या चहामळ्यातील कामगारांना तुटपुंजे वेतन मिळत आहे. आता कामगारांच्या कांही संस्थांनी त्यांना गरजेनुसार किमान वेतन मिळावे अशी मागणी केली आहे. काही कामगार संघटनांनी अशी मागणी केली

वेतन वाढीसाठी निर्दर्शने करणाऱ्या महिला कामगार

आहे की चहाच्या मळ्यातील कामगारांना रोज ३५०/- रुपये इतके किमान वेतन मिळावे. खरेतर भारतातले दुसरे एक राज्य केरळ येथे सुध्दा चहाचे मळे मोठ्या प्रमाणात आहेत. केरळमध्ये सन २०१६ पासूनच चहाच्या मळ्यात काम करणाऱ्या कामगाराला रोजचे वेतन रु. ४००/- इतके मिळते. मग प्रश्न असा निर्माण होतो की आसाम मधल्या कामगाराला इतके कमी वेतन कां मिळते?

किमान वेतनाचे निकष

“सामाजिक - आर्थिक दृष्टीकोनातून वेतनाच्या ढाच्याकडे पाहिले तर आमचे असे मत आहे की उद्योगांमध्ये किमान वेतन निश्चित करताना खालील अतिरिक्त घटक मिळविणे आवश्यक आहे. कुटुंबातल्या मुलांचा शिक्षणाचा खर्च, औषध-पाणी व वैद्यकीय उपचाराचा खर्च, सण-वार व इतर उत्सवांच्या वेळी मनोरंजनावर होणारा खर्च, उतारवयासाठी करावी लागणारी तरतुद व कुटुंबात साजरी होणारी लग्न कार्ये इत्यादींसाठी किमान वेतनाच्या २५ टक्के इतकी अतिरिक्त रक्कम गृहित धरून, किमान वेतन मिळणे गरजेचे आहे. कोणत्याही परिस्थितीत कर्मचाऱ्याला वरील

नियमांवर आधारित किमान वेतन मिळायलाच हवे व तो त्याचा हक्क आहे. जर मालकाला त्याच्या कर्मचाऱ्याला या नियमांप्रमाणे किमानवेतन देणे शक्य नसेल तर कामगारांना नोकरीस ठेवून उद्योग चालविणे हे संयुक्तिक वाटत नाही.

आसाम सरकारने नुक्तेच आसाममधील चहाच्या मळ्यात काम करणाऱ्या कामगारांसाठी “मिनिमम वेज ॲ ड्व्हायजरी बोर्ड” स्थापन केले आहे. बोर्डच्या एका बैठकीत असा ठराव मांडण्यात आला की कामगाराचे वेतन दिवसाला रु. ३५१/- इतके नवकी करण्यात यावे. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशानुसार Directorate of Economics & Statistics यांनी हे वेतन निश्चित केले आहे.

स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात चहाच्या मळ्यात काम करणारे मजूर मिळविणे व त्यांना तेथे कायम स्वरूपी काम करण्यास भाग पाडणे हे मालकांसाठी कठीण काम होते. त्यामुळे मजुरी व्यतिरिक्त काही मूलभूत सोयी-सुविधा मजुरांना उपलब्ध करून देणे मालकांना भागच होते अन्यथा मजूर टिकले नसते तर चहा उद्योग चालविणे त्यांना शक्य झाले नसते. आता परिस्थिती बदलली आहे.

भाजपनेही दिवसाला ३५० रुपये वेतन देऊ असे आश्वासन विधानसभा निवडूणकीपूर्वी दिले परंतु तूर्त ३० रुपये अंतरिम वाढ देऊन हा प्रश्न प्रलंबित ठेवला आहे. त्यामुळे कॉंग्रेस प्रमाणेच भाजपनेही आपल्याला फसवल्याची भावना चहा कामगारांच्या मनात आहे. ●

पार्वतीपूरः चहामळे कामगारांत परिवर्तनाची पहाट

- प्रथमेश खंडकर, डॉबिवली

८६५२३३५९०९

“तुम इतना क्यूँ मुस्कुरा रहे हो
क्या गम है जिसको छुपा रहे हो”

संजयच्या चेहऱ्यावरचे सततचे हास्य पाहून माझ्या मनात या गळल ची आठवण झाली. असंख्य प्रश्नांचे काहूर माजले. काय आहे काय नक्की या मुलाकडे की याचा चेहरा हसरा आहे? ना अंगावर धड कपडे, ना खायला उत्तमोत्तम पदार्थ. मग मला त्याच्या परिस्थितीबद्दल समजलं. घरी अठरा विश्वे दारिद्र्य, भरपूर माणसं, आरोग्य, शिक्षण आणि धन या तिन्ही संपदांचा काढीचा संबंध नाही. पण तरीपण हा मुलगा विचारलेल्या सगळ्या प्रश्नांना तेवढंच हसून आणि निरागसपणे उत्तर देतो पण कधीही स्वतःच्या परिस्थिती बद्दल सुतकी चेहरा ठेवत नाही.

इथल्या सगळ्याच मुलांच्या नशिबात अशी परिस्थिती कमी-अधिक प्रमाणात आहे. चेहऱ्यावर दिसणारे हास्य हे नक्की कशामुळे याचा शेवटपर्यंत थांगपत्ता लागत नाही. पण चेहऱ्यावरचे समाधान पोटाची खळगी भरु शकत नाही. त्यासाठी शिक्षण आणि अपार कष्ट ध्यावे लागतात याची हळूहळू या समाजाला जाणीव होत आहे.

संजय हा आसाममधील सदानी समाजातील एक तरुण. हा सदानी समाज मूळचा आसामचा रहिवासी नाही. त्यामुळे यांना कायमच इथे दुख्यम वागणूक मिळत आलेली आहे. इंग्रजांनी आसाममध्ये जेव्हा चहाचे मळे तयार करण्यास सुरुवात केली तेव्हा उर्वरित भारतातील तामिळनाडू, कर्नाटक, महाराष्ट्र, छत्तीसगड, बिहार, यांसारख्या प्रदेशातून अनेक मजूर गुलाम म्हणून इथे जबरदस्तीने एकत्र रहायला लावले गेले.

परंतु इतके सगळे प्रश्न आवासून उभे असताना इथल्या मुलांच्या चेहऱ्यावर एक दिवस सुध्दा दुःखाचा लवलेश नसणे, अत्यंत उत्साहात आमचे स्वागत करणे आणि आमच्यासोबत अभ्यास, खेळ आणि सांस्कृतिक कार्यक्रम करणे हे पाहून आपण किती सुरक्षित आणि कोशातील जिवन जगतो याची आपल्यालाच लाज वाटायला लागते. इतकी प्रचंड भीषण सामाजिक परिस्थिती असताना देखील कोणालाही दोष न देण्याची वृत्ती, जे आहे त्यात समाधान मानत हसतमुख राहण्याची सवय या तरुणांना नक्कीच उज्ज्वल भविष्य घडवायची ताकद देईल.

त्यांची आपापसात लग्ने लावली गेली. याचं एकच कारण की चहाच्या मळ्यात जोडीने काम करावे लागते. जबरदस्तीने का होईना पण या गुलामांचा समूह हळूहळू समाजाच्या दिशेने आकार घेत होता. या सगळ्या लोकांच्या मूळच्या विविध प्रदेशातील भाषा, संस्कृती यांचा मिलाफ होऊन सदानी नावाचा एक समाज आसाममध्ये अस्तित्वात आला. याचं मुख्य काम हे चहाच्या मळ्यात काम करणे आणि त्याबरोबर नदीच्या पात्रातील वावू उपसणे.

आपण मुंबई सारख्या प्रगत शहरात राहत असताना भारताच्या एका कोपच्यात अशा प्रकारे एखादा समाज राहत असतो याची आपल्याला कल्पना पण नसते. हा समाज इथल्या मूळच्या

आसामी समाजापासून मूलतः भिन्न आहे. या समाजातील लोकं हे भारताच्या इतर भागातील लोकांसारखेच दिसतात आणि त्यांचा वर्ण सुध्दा पूर्वांचलमधील नाही हे लगेच समजते. मुळातच आसामी लोक स्वतःला वरचढ समजत असताना स्वातंत्र्यानंतर अशा प्रकारचे आयते मजूर त्यांना मिळाले. त्यामुळे आसामी, अरुणाचली लोकांनी सुध्दा या समाजाला अतिशय दुःखम वागणूक दिली. त्यांना शिक्षणापासून वंचित ठेवले गेले, अतिशय कष्टाची कामे करवून घेतली गेली. सदानी लोक हे त्यामुळेच अतिशय भित्रे आणि न्यूनांड असलेले घडत गेले. आपल्या आयुष्यात काहीच चांगलं होणार नाही असाच त्यांचा समज होत गेला. पण त्यांची सध्याची पिढी ही, अल्य प्रमाणात का होईना, शिक्षण घेत आहे. त्यामुळे या समाजाला भविष्यात तरी आशेचा किरण आहे.

आरोग्याबाबत हा समाज अतिशय वाईट परिस्थितीत आहे. संपूर्ण समाजाची सरासरी आयुर्मर्यादा ५० वर्षे इतकीच आहे. स्त्रियांमध्ये रक्तातीलहिमोग्लोबिनचे प्रमाण अत्यल्प असल्यामुळे मृत्यूदर जास्त आहे. २.५ ते ३ हिमोग्लोबिनचे प्रमाण असल्यामुळे मृत्यूदरात स्त्रियांचे प्रमाण लक्षणीय आहे. पूर्वीच्या सरकारांची असलेली अनास्था आणि एकूण सामाजिक परिस्थिती यामुळे या समाजाच्या आरोग्याची समस्या फार गंभीर वळणावर आहे. सध्याचे सरकार यासारख्याच इतर अनेक विषयांवर कामे करत आहे आणि ते पाहून सदानी समाजाच्या विकासाची आशा निश्चित आहे.

परंतु इतके सगळे प्रश्न आ वासून उभे असताना इथल्या मुलांच्या चेहऱ्यावर एक दिवस सुध्दा दुःखाचा लवलेश नसणे, अत्यंत उत्साहात आमचे स्वागत करणे आणि आमच्यासोबत अभ्यास, खेळ आणि सांस्कृतिक कार्यक्रम करणे हे पाहून आपण किती सुरक्षित कोशात जगत

आहोत याची आपल्यालाच लाज वाटायला लागते. इतकी प्रचंड भीषण सामाजिक परिस्थिती असताना देखील कोणालाही दोष न देण्याची वृत्ती, जे आहे त्यात समाधान मानत हसतमुख राहण्याची सवय या तरुणांना नक्कीच उज्ज्वल भविष्य घडवायची ताकद देईल.

भारत माझा देश आहे सारे भारतीय माझे बांधव आहेत. माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे..” यासारखी वाक्ये फक्त शाळेत घोकण्यासाठी नसून प्रत्यक्षात आणण्यासाठी आहेत याची उजळणी अशा ठिकाणी जाऊन होते. इथल्या समाजाचा प्रश्न हा जितका देशाच्या प्रगतीशी जोडलेला आहे तितकाच तो राष्ट्राच्या अखंडतेशी जोडला आहे.●

– मदतीसाठी संपर्क –

प्रकाश कुळकर्णी, नागपूर

+९१ ९४२२८ ०७५४२

अशोक वर्णेकर, पार्वतीपूर

+९१ ९८३४३ १०१३३

अलका वर्णेकर, पार्वतीपूर

+९१ ९९५४३ २७४५७

Utthan Charitable Foundation

Trust Re. No. F 25866 (Nagpur)

PAN No. AAATU3724D

SBI Saving Account : 30394791146

Branch Dharmpeth, Nagapur

IFSC Code : SBIN0004872

Tax Exemption Under 80 G

Do what you have to do

until you can do

what you want to do

मानवता गिळंकृत करणारा दहशतवादाचा ऑक्टोपस

(The Diary of Anne Frank या पुस्तकाच्या निमित्ताने)

- चंद्रशेखर टिळक, डॉबिवली

या गाजलेल्या पुस्तकाची लेखिका अॅन फ्रॅंक हिची १२ जून १९२९ ही जन्म तारिख. त्या निमित्त हा लेख. अॅन आज असती, तर ९० वर्षांची आजी असती. पण नाझी दहशतवादाने या लहानगीचा १९४५ साली छळ छावणीत क्रूरपणे बळी घेतला.

तेरा-पंधरा वर्षांच्या मुलीचे अॅन फ्रॅंक चे अनुभव पंधरा-सोळाव्या वर्षी वाचताना मनाला जास्त भिडतात. त्यातच त्यावेळी आपल्या देशात तत्कालीन पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांनी पुकारलेली आणीबाणी ऐन भरात होती. या वातावरणात अॅन फ्रॅंक चे हे पुस्तक आणि आयर्विन्ग वलेसचे R. Document सारखं पुस्तक, यातली प्रत्ययकारी वर्णनं भयचकित करायची!

या परिस्थितीत नंतरच्या काळात जरुर बदल झाले. पण या पुस्तकाने घातलेल्या मोहिनीत मात्र कधीच, काहीच, कोणताच बदल झालेला नाही. “एका तरुण मुलीने लिहिलेली डायरी” असे नाव असलेले हे पुस्तक नाझी दहशतवादाचे अत्यंत बोलके चित्र उभे करते.

१४ जून १९४२ रोजी या डायरीतली पहिली नोंद आहे. १ ऑगस्ट १९४४ रोजी त्यातली शेवटची नोंद आहे. अॅनाच्या १३ व्या वाढदिवसाच्या निमित्ताने तिच्या वडिलांनी तिला ही डायरी भेट दिली होती. साच्या पुस्तकभर या डायरीचा उल्लेख अॅनने सतत “किटी” असा केला आहे. त्यात अगदी काटेकोरपणाने रोजच्या रोज, न चुकता नोंदी केल्या आहेत अशातला काही भाग नाही. तिचं वय आणि नंतरची परिस्थिती बघता ते साहजिकच आहे. पण त्यात अॅन ने व्यक्त केलेले विचार, भावना अनुभव अतिशय सुन्न करून टाकतात.

फ्रॅंकफर्टच्या एका उत्साही, ज्यू

एखाद्या वंशाच्या श्रेष्ठतेच्या समजूतीमुळे इतरांना जगण्याचा अधिकार नाही असे आज उघडपणे कोणी म्हणणार नाही; कदाचित! निदान तशा शब्दांत... पुन्हा कदाचित! पण त्याच्या छटा दिसतातच. अगदी आजही... संवादाच्या अभावामुळे वादाचा प्रभाव वाढतो आणि असा प्रभावच अनेकदा अतिरेकी दहशतीला कारणीभूत ठरतो. अॅन फ्रॅंक च्या डायरीमध्ये उभा राहणारा नाझी दहशतवाद फारच एकारलेला वाटावा अशा विविध स्वरूपात तो आज ऑक्टोपससारखा फोफावत आहे.

उद्योजकाची ऑटो फ्रॅंक यांची गंभीर आणि विचारी अशी ही कन्या. हिटलरचा जर्मनीमध्ये उदय झाल्यावर अॅनच्या वडिलांनी आपली पत्नी आणि दोन कन्या यांच्यासह १९३३ साली आपला मुक्काम अॅम्स्टरडमला हालवला. पण हिटलरच्या साम्राज्यविस्तारामुळे अॅम्स्टरडम-मध्येही ज्यूंचे भवितव्य अंधारी बनले. एकाहून एक अपमानजनक बंधने घालत त्यांची सुरुवात झाली. हळूहळू त्यांची छळ - छावणीत रवानगी होऊ लागली. त्यातून वाचण्यासाठी ऑटो फ्रॅंक यांनी सहकुटुंब स्थलांतर केले.

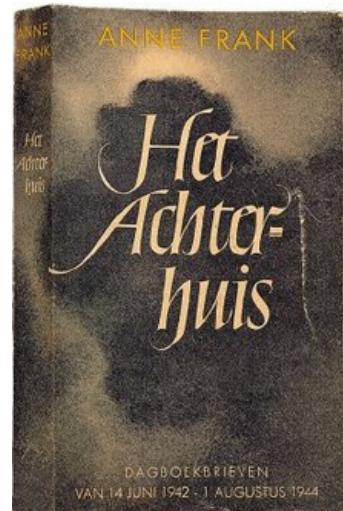
६ जुलै १९४२ रोजी आपल्याच ऑफिसच्या कोंदट तळधरात त्यांनी बाड बिस्तार हलवला. त्या जागेत बाह्य जगाशी संपर्क तुटलेल्या अवस्थेत राहत असताना अॅन फ्रॅक या कोवळ्या मुलीच्या मनातील विचारांची अत्यंत मोकळेपणाने आणि धीटपणे केलेली नोंद असे या पुस्तकाचे स्वरूप आहे.

४ ऑगस्ट १९४४ रोजी त्यांच्या या गुप्त निवासाचा नाझी सैनिकांना पत्ता लागला. नंतर फ्रॅक कुटुंबियांची वेगवेगळ्या छळ-छावण्यांमध्ये रवानगी झाली. तिथेच अॅन आणि तिची मोठी बहीण यांचं निधन झालं. तिथून सुटका झाल्यावर आॅटो फ्रॅक जेव्हा अॅमस्टरडॅमला परत आले तेव्हा त्यांना हे हस्तलिखित मिळाले. त्यातून हे पुस्तक जन्माला आले. या नष्टचर्याला सुरुवात होण्याआधी या सुस्वरूप कन्येला आपण हॉलिवुडमध्ये अभिनेत्री व्हावे असे कधीकधी वाटत असे. स्वतःच्या लहानपणीच्या एका छायाचित्रावर तशी टिप्पणी तिने केल्याची नोंद या पुस्तकात आहे. पण नियतीच्या संकेतातून कॅमेराचा उजेड तर सोडाच; पण या कोवळ्या मुलीला आधी अंधाऱ्या जागेला आणि नंतर छळ-छावणीच्या सर्वकष अंधाराला सामोरे जावे लागले.

अर्थात ही परिस्थिती तेव्हा अनेकांच्या वाट्याला आली. १३ ते १५ वर्षे हा आयुष्याचा काळ

प्रत्येक मुलीच्या आयुष्यात एका वेगळ्या अर्थाने महत्वाचा असतो. पण अॅन फ्रॅक च्या आयुष्यात तो फारच वेगळा ठरला. या काळाने तिला केवळ परिपक्वच नव्हे, तर फारच समंजस आणि प्रौढ बनवले. अभिनेत्री होण्याची तिची इच्छा जरी पूरी झाली नसली तरी “I want to go on living even after my death” ही तिची इच्छा मात्र अगदी नवकी पूरी झाली आहे. १९४५ साली तिचं निधन झालं. पण आजही तिची आठवण ७५ वर्षांनंतर अमर आहे. तिच्या या पुस्तकाचे आज जगातील जवळ जवळ सर्वच भाषांत अनुवाद झाले आहेत.

हे त्या इच्छापूर्तीचे एक रूप आहे. हे पुस्तक एकदा वाचलेला संवेदनशील वाचक त्याच्या आयुष्यात हे पुस्तक विसरूच शकत नाही हे त्याचे दुसरे रूप आहे. “नाझी राजवटीत ६० लाख ज्यूंची हत्या झाली असेच केवळ नाही तर, प्रत्येक ज्यूवर ६० लाख वेळा मरण्याची वेळ आली” या आबेल हेर्जबेर्ग यांच्या वर्णनाची यथार्थता हे छोटेखानी पुस्तक त्याच्या प्रत्येक पानावर पटवत राहते, हे त्याचच आणखीन एक रूप आहे. सुमारे ७०-७५

The Diary of Young Girl
First Edition - 1946 Language - Dutch

वर्षांपूर्वी स्वतःचे अनुभव नोंदवताना अँन फँकने या पुस्तकात, डायरीत व्यक्त केलेले अनेक विचार आजही आपल्याला अंतर्मुख करतात. या पुस्तकातील उल्लेखांचे संदर्भ आज बदलले असतील; पण त्यांची यथार्थता जरासुधा बदलली नाही. युधात प्रत्येक दिवशी कोट्यावधी रुपये खर्च करताना गरीब जनतेसाठी, वृद्ध कलाकारांसाठी, आरोग्य, शिक्षणासाठी निर्धी अपुरा पडतो असे कोणाच्याही मनात कसे येत नाही? या अँन फँक ने विचारलेल्या प्रश्नाचा आज संबंध, संदर्भ, संपर्क उरलेला नाही असे कोण म्हणून शकेल?

“जगाच्या एका कोपन्यात अन्न-धान्य ओसंडून वाहत असताना दुसऱ्या भागात भूकबळी का पडावेत?” हा या पुस्तकात अँन फँक ने विचारेला दुसरा प्रश्नही असाच. “एखाद्या निरापराध सामान्य नागरिकाला त्याचे जिणे जगता येऊ नये, इतकी एखाद्या सत्ताधीशांची मर्जी कशी काय महत्त्वाची ठरु शकते आणि त्याचा अटकावही कसा होत नाही, असाही मुद्दा ती या पुस्तकात उभा करते. हे वाचताना अँन फँक चे शारिरीक स्वास्थ्य ढासळत असले तरी या बालिकेचे मनोधैर्य जरा सुधा

खचलेले नाही याची प्रचिती येत राहते.

पण तिच्या आयुष्याला ग्रासून राहिलेला अतिरेकी वंशवाद वेगवेगळ्या रूपात पुढे येतोच आहे. (अशा अर्थाने आपण मृत्युनंतर जगावे असं काही नक्कीच अँन फँक ला वाटले नसेल!) एखाद्या वंशाच्या श्रेष्ठतेच्या समजूतीमुळे इतरांना जगण्याचा अधिकार नाही असे आज उघडपणे कोणी म्हणणार नाही; कदाचित! निदान तशा शब्दांत... पुन्हा कदाचित! पण त्याच्या छटा दिसतातच. अगदी आजही... संवादाच्या अभावामुळे वादाचा प्रभाव वाढतो आणि असा प्रभावच अनेकदा अतिरेकी दहशतीला कारणीभूत ठरतो. अँन फँक च्या डायरीमध्ये उभा राहणारा नाझी दहशतवाद फारच एकारलेला वाटावा अशा विविध स्वरुपात तो आज ऑक्टोपससारखा फोफावत आहे. वांशिक दंगलीपासून आर्थिक साम्राज्यापर्यंत आणि वित्तीय मांडलिकत्वांपासून राजकीय अरेरावीपर्यंत त्याची नानाविध रूपे जगभर सर्वत्र आणि सातत्याने सामोरी येत आहेत.●

सातरांग

मध्यांतरी महाराष्ट्रात प्लॉस्टिक बंदी लागू झाली आणि कित्येक लोकांची दुकानातून सामान घेताना तारांबळ उडायला लागली. अहो सवय दुसरं काय! आपण प्लॉस्टिकच्या इतक्या आधीन झालोय की हा अत्यंत आवश्यक असा बदल सुधा आपल्याला नकोसा होऊ लागलाय. पण आता देशभरात अशया बदलांसाठी प्रयत्न सुरु झाले आहेत. अगदी नागालँड सारख्या दुर्जम सीमा-भागात सुधा प्लॉस्टिक बंदी करण्याचे तिथल्या सरकारने घोषित केले आहे.

परंतु सामान्य नाणरिक, दुकानदार आणि उद्योजकांच्या सोयीसाठी हा नियम दिनांक १७ जून नंतर तीन महिन्यांनी प्रत्यक्षात येणार असल्यामुळे लोकांनी सुटकेचा निःश्वास सोडला आहे. तोपर्यंत असलेल्या प्लॉस्टिकचा साठा संपर्वणे शक्य आहे. पण निसर्गाने मुक्त-हस्ताने उधळण केलेल्या पूर्वांचलात प्लॉस्टिक बंदी करण्यापर्यंत सरकारला पावले का उचलावी लागवीत? प्लॉस्टिकच्या सर्व जाडीच्या पिशव्या, भाडी, नळ्या आणि थर्मोकोलपासून बनवलेले देखाव्याचे साहित्य यावर संपूर्ण पणे बंदी घालण्यात आली आहे. आता बंदी म्हटली की दंड आला आणि त्याची अंमलबजावणी आली. पण आता म्हणे या नियमाची अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी जिल्हा प्रशासन आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थांवर टाकण्यात आली आहे. पण जबाबदारी सरकारपेक्षाही लोकांची आहे असे नाही कां वाटत? हे जेव्हा वाटेल तेव्हाच खरी बंदी यशस्वी ठरेल.

नागालँडमध्ये प्लॉस्टिक बंदी

दावकी : पर्यटकांचा स्वर्ग

शिलांगपासून ९५ किमी आणि बांगलादेशच्या सीमेपासून अलिकडे २ किमी अंतरावर दावकी वसलेलं आहे. शिलांग पासून सुरु झालेल्या प्रवासात डोंगराळ प्रदेश पार करून तुम्ही एका संपन्न स्थळी दावकीला पोहोचता. दावकीच्या आजूबाजूला दाट असा हिरवा निसर्ग पहुडलेला आहे. हे स्थळ केवळ पर्यटकांचे आकर्षणच नाही तर येथून बांगला देशात प्रवेश करता येतो. बांगला देशात रस्ता मागाने जाण्यासाठी ही एकमेव जागा आहे. हे स्थान अतिशय सुंदर असून येथे स्वच्छ पाण्याची तळी, गुहा आणि पर्वत यांचे मनोहारी दर्शन घडते. कुटुंबासह फुरसतीचा वेळ घालवून आराम करण्यासाठी हे उत्तम स्थान आहे.

दावकी हे शहर ईस्ट जयंतिया हिल्समध्ये असून उमंगोट नदी येथून व्हात जाते. या नदीचे पाणी इतके स्वच्छ आहे की नदीतून जाणारी बोट जणू उडत जात आहे असा भास होतो. पर्यटकांना ३० ते ४० मिनिटांचा बोट प्रवास अनुभवता येतो व तो अविस्मरणीय असतो. अत्यंत पारदर्शक पाण्यातून जाणारी बोट दुरुन पाहणे हा एक नयनरम्य सोहळा असतो. या भागात शेती व खाणीत काम करणे हे व्यवसाय असले तरी मासेमारी हा मुख्य व्यवसाय आहे. त्यामुळे या नदीत मासेमारी बोटी सामान्यपणे पहायला मिळतात. या नदीत पोहणे व पोहता येत नसेल तर प्राणवायूची नळी नाकाला लावून पाण्यात बुडी मारणे अनुभवता येते. त्यामुळे पाण्याखालचा देखावा पाहणे व तेथे फोटो घेणे हा एक अनोखा अनुभव आहे.

शहरी गोंगाटापासून दूर जाऊन तुम्ही या नदीकाठच्या शांत जागेत मुक्काम ठोकू शकता. विशिष्ट आवाज करीत उडणारे पक्षी, खळखळ आवाज करीत वाहणारा नदीचा प्रवाह आणि

दावकी हे स्थळ हिरव्या वनराईने नटलेले आहे. येथे पारदर्शक स्वच्छ पाण्याचे तलाव व नदी आहे. निसर्गप्रिमीसाठी हे अतिशय उत्तम ठिकाण आहे. मेघालयात पर्यटनासाठी जाणाऱ्यांनी येथे आवश्य भेट द्यावी व शांत जीवनाचा अनुभव घ्यावा. दावकी म्हणजे जणू पृथ्वीवरचा छोटा स्वर्ग! अप्रतीम असे नंदनवन आहे.

भोवतालच्या जंगलातील झाडांच्या मऊ पानांची सळसळ हा या मुक्कामात येणारा अनोखा अनुभव आहे. दावकीच्या सभोवतालचा निसर्गरम्य परीसर व तेथे येणारे अनोखे अनुभव तुम्हाला येथे खिळवून ठेवतात व हा परीसर सोडून जाऊच नये असे वाटायला लागते. नदीकाठच्या मुक्कामात सकाळी उठल्यावर काठावरच्या मऊ आणि उबदार वाळूत अनवाणी चालतांना आपल्या चित्तवृत्ती प्रफुल्लित होतात व खूप परीश्रमानंतर मिळणाऱ्या विश्रांतीचा सुखद अनुभव येतो. निसर्गाच्या कुशीत उघड्या मैदानात अवकाशाच्या छताखाली येथे भटकतांना आपण पुन्हा ताजेतवाने होतो आणि येथेच आपल्याला आपला आश्चर्यकारक व अविश्वसनीय भारत बघायला मिळतो.

भारत-बांगलादेश सीमेजवळ दावकी शहरानजिक बोरहिल किंवा बोपहिल अथवा पांगटुमाई या नावाने ओळखला जाणारा धबधबा पहायला मिळतो. पर्यटकांना तो आकर्षित करतोच. बांगलादेशातल्या सिल्हेट प्रांतात पांगटुमाई हे सुंदर शहर आहे. या शहराच्या सुध्दा नजीकच हा धबधबा

असल्याने त्याला बांगलादेशात पांगटुमाई या नांवाने ओळखतात.

दावकी जवळच्या लेलाड नगरात मावशुन नांवाच्या गुहा पहायला मिळतात. त्यांची लांबी सुमारे ३३३९ मीटर आहे. दावकीतला झुलता पुल उमंगोट नदीवर बांधलेला आहे. या पुलावरुन आजूबाजूचा निसर्गरम्य परीसर न्याहाळता येतो. गेल्या दोन-तीन वर्षांपासून येथे पर्यटकांचा ओघ वाढला आहे व पर्यटन व्यवसाय भरभराटीलायेत आहे. नदीवरचा झुलता पुल ब्रिटीशांनी सन १९३१

मध्ये बांधला आहे.

तर अशाप्रकारे दावकी हे स्थळ हिरव्या वनराईने नटलेले आहे. येथे पारदर्शक स्वच्छ पाण्याचे तलाव व नदी आहे. निसर्गप्रेमीसाठी हे अतिशय उत्तम ठिकाण आहे. मेघालयात पर्यटनासाठी जाणाऱ्यांनी येथे आवश्यक भेट द्यावी व शांत जीवनाचा अनुभव घ्यावा. दावकी म्हणजे जणू पृथ्वीवरचा छोटा स्वर्ग! अप्रतीम असे नंदनवन आहे. ●

शात्रुंग

आसाममधील माजूली बेटावर लवकरच रेल्वे धावणार

तुम्हाला बुलेट ट्रेन हवी की नको? असं विचारल्यावर नाही म्हणणारे ही काही लोकं असतील. विचार करा, आपल्याकडे बुलेट ट्रेन हवी की नाही यावरुन एवढा गदारोल सुरु असताना माजूली वरच्या लोकांना पहिल्यांदा त्यांच्या घरापर्यंत रेल्वेने प्रवास करता येणार आहे.

जगातील सर्वात मोठे नदीतील बेट असलेल्या माजूली बेटावर आता रेल्वे लाईन टाकण्यासाठी रेल्वेने चाचपणी सुरु केली असून त्यासंबंधी विविध सर्वेक्षण सुरु आहेत. सहाजिकच या रेल्वेमुळे माजूली बेटावरील लोकांच्या जीवनमानात अमूलाग्र बदल होणार हे निश्चित. दलणवळण वाढल्यामुळे उद्योगधंदे, शेती, अन्य व्यवसाय आणि सुविधा यात कमालीचा बदल होऊ शकतो. त्यामुळे ही रेल्वे माजूलीवासीयांसाठी एक आनंदाची गोष्ट आहे.

आसाममधील महत्वाचे जंक्शन असलेल्या हार्मुती पासून माजूली बेटावर जाणारी रेल्वे लाईन टाकण्याचा रेल्वेचा विचार आहे. ही लाईन पुढे गोगामुख-धकुआखाना-कमलाबरी-गरमुरे-जोरहाट या मार्गावरुन धावण्यासाठी रेल्वेने सर्वेक्षण सुरु केले आहे. पण सगळ्यात मोठी अडचण ही आसामची जीवनदायिनी असलेल्या ब्रह्मपुत्रा नदीची आहे. ही नदी इतकी महाप्रवांड आहे की पावसाळ्यात तिचे पात्र अनेक ठिकाणी बदलते. त्यामुळे या रेल्वे लाईनच्या बांधकामात असंख्य अडथळे येण्याची शक्यता आहे.

२०१७-१८ च्या आर्थिक वर्षात संसदेत सादर केलेल्या बजेटमध्ये या प्रकल्पाचा समावेश होता. सध्या सुरु असलेल्या सर्वेक्षणात २ वेगळ्या मार्गिकांचा अभ्यास सुरु आहे. यात अनेक पूल बांधले जाणार असल्यामुळे हे सर्वेक्षण सप्टेंबर पर्यंत लांबणार असण्याची शक्यता आहे. पण हा प्रकल्प झाल्यावर माजूली वरील वैष्णव आणि इतर आदिवासी संस्कृती तसेच समृद्ध जैवविविधता अनुभवायला पर्यटकांना रेल्वेने जाता येऊ शकेल. केंद्र सरकारचा कामाचा धडाका पाहता हा रेल्वे मार्ग तीनहुक वर्षातव पूर्ण होण्याची शक्यता आहे. त्यामुळे भविष्यात तुम्हीसुधा उन्हाळी सहलीसाठी माजूली बेटावर जाण्याचा बेत नक्की करू शकता.

मॉर्निंगस्टार कोंगथो

नैसर्गिक पुलांचे संवर्धन करणारा मेघालयातील अवलिया तरुण

रबराच्या झाडांच्या मुळांपासून तयार झालेल्या (केलेल्या) नैसर्गिक पुलांमुळे आज मेघालयाकडे पर्यटकांचा ओघ वाढला आहे. हे पूल जणू मेघालयाची खासियत ठरली आहे. परंतु मेघालयातील एका युवकाच्या मॉर्निंगस्टार कोंगथोच्या मते हे पूल म्हणजे केवळ दुरिस्ट स्पॉट नाहीत; त्याहून त्यांचे अधिक महत्त्व आहे. तो म्हणतो “आमच्या खासी जनजातीतील पूर्वजांनी शेकडो वर्षांपूर्वीपासून या नैसर्गिक पुलांच्या निर्मितीत सहभाग घेतला आहे. नद्या आणि लहान-सहान ओढे पावसाळ्यात ओलांडून बाहेरच्या जगाशी संबंध जोडण्यासाठी या पुलांचा उपयोग केला जात असे; आणि आजही काही प्रमाणात तो होत असतो. हा प्रत्येक पूल पुलांच्या निर्मितीचे ज्ञान आणि कौशल्य पिढ्यांमध्ये संक्रमित करीत आहे.”

२०१६ पासून कोंगथो या पुलांच्या संवर्धनाच्या कार्याशी जोडला गेला आहे. हेच त्याचे “मिशन” झाले आहे. केवळ जीर्ण झालेल्या पुलांची दुरुस्ती हेच केवळ तो करीत नाही; तर आजूबाजूच्या गावातील अबालवृद्धांना एकत्र करून नवीन पुलांच्या निर्मितीचे तंत्र त्यांना शिकवीत असतो. पर्यटकांच्या मोठ्या प्रमाणातील वावरामुळे या जुन्या झालेल्या नैसर्गिक पुलांचे नुकसान होत आहे हे त्याच्या लक्षात येवू लागले. कोंगथोचे वडील आधीपासूनच गावाच्या जमातीच्या मालकीच्या असलेल्या या पुलांच्या दुरुस्तीचे काम काही नातेवाईकांच्या सहकायने करीत असत.

शाळा सोडल्यावर कोंगथोने या विषयात लक्ष घालण्याचे ठरवले; त्याने तरुणांना एकत्र केलेल्या पुलांना भविष्यात कोणते धोके निर्माण

ज्या दोन दरडींच्यामध्ये पूल तयार करायचा असतो. त्यामध्ये बांबू आणि बांबूच्या कामटव्या यांच्यापासून आधार देणारा पुलाचा सांगाडा बनवण्यात येतो. नंतर अधून-मधून या स्थानी जाऊन या बांबूच्या सांगाड्याच्या आधारे मुळांना आकार देण्यात येतो. साधारण दर दोन वर्षांनी बांबूपासून तयार केलेला सांगाडा बदलावा लागतो. वारंवार भेट देऊन पूल बांबूच्या सांगाड्यानुसार आकर घेतोय की नाही याकडे काळजीपूर्वक लक्ष घावे लागते.

होऊ शकतात याबद्दल त्यांच्यात जागृती निर्माण केली.

२०१८ साली या झापाटलेल्या तरुणांनी या संवर्धनाच्या कार्याला संघटीत प्रयत्नांची दिशा मिळावी यासाठी The Living Root Foundation या संस्थेची स्थापना केली; कोंगथोची संस्थेचा कार्यवाह म्हणून निवड झाली. अमेरिकन भटक्या पॅट्रीक रॉजर्स याने सुरुवातीच्या कामांसाठी कोंगथोच्या संस्थेला निधी उपलब्ध करून दिला. जर्मनीच्या काही जणांनी त्याला अत्यंत महागडा, मूल्यवान असा कॅमेरा भेटीदाखल दिला.

स्थानिक तरुणांच्या मदतीने या फाऊंडेशनने पायनुरसला गावाभोवतीच्या जंगलात ४ नवीन पुलांसाठी बांबूचे फ्रेमवर्क तयार केले. इतकंच नव्हे तर त्याशिवाय डझनभर पुलांच्या दुरुस्तीचे काम मार्गी लावले. अशा प्रकारे काही दशकं दुर्लक्षीत

अशा यापुलांचे फाऊंडेशनने पुनरुज्जीवन केले. खंत याची वाटते की काही लोकप्रिय पर्यटनस्थळांच्या नुतनीकरणाच्या कामगिरी शिवाय या पुलांचे रक्षण व्हावे यासाठी शासकीय प्रयत्न मात्र झालेच नाहीत.

“जेव्हा एखाद्या गावातील मनुष्यवस्ती डॉंगरदरीतील आपले वास्तव्य सोडून डॉंगरपठा वरातील जागेत स्थलांतर आणि पुनर्वसन करते तेव्हा हे पूल निरुपयोगी ठरतात आणि म्हणून दुर्लक्षित केले जातात. जो पर्यंत या पुलांचा वापर होतो तो पर्यंतच हे पूल टिकाव धरतात. या पुलांची गरज वाटत असेल तर रबराच्या झाडांची आणि त्यांच्या मुळांची की काळजी घ्यावी लागते अन्यथा या जागेवर फारपूर्वी जिवंत मुळांपासून तयार करण्यात आलेला पूल होता अशा केवळ कथाच पुढील पिढ्यांना सांगण्याची बेळ येईल. आर्मस्ट्रॉग कोंगथो आपल्या मनातील खंत, शब्दांतून व्यक्त करीत होता.

पूल कसा तयार करतात याबद्दल माहिती देताना कोंगथो म्हणाला की असा पूल तयार करण्यासाठी ३० वर्ष लागू शकतात. सुरुवातीला पूल तयार करण्यासाठी डॉंगररांगांमधील उताराच्या जागेचा शोध घ्यावा लागतो. नंतर ज्यांच्यामुळांच्या साहाय्याने पूल तयार करायचा असतो अशा झाडांचा शोध घ्यावा लागतो. बहुधा *Ficus elastica*

या रबराच्या झाडाची निवड करण्यात येते. ज्या दोन दर्डींच्यामधे पूल तयार करायचा असतो. त्यामधे बांबू आणि बांबूच्या कामट्या यांच्यापासून आधार देणारा पुलाचा सांगाडा बनवण्यात येतो. नंतर अधून-मधून या स्थानी जाऊन या बांबूच्या सांगाड्याच्या आधारे मुळांना आकार देण्यात येतो. साधारण दर दोन वर्षांनी बांबूपासून तयार केलेला सांगाडा बदलावा लागतो. वारंवार भेट देऊन पूल बांबूच्या सांगाड्यानुसार आकर घेतोय की नाही याकडे काळजीपूर्वक लक्ष द्यावे लागते.

अशाप्रकारे नैसर्गिक साधनांचा वापर केल्यास पूल निर्माण करण्यासाठी बाहेरुन सिमेंट, खडी व अन्य वस्तू आणाव्याच लागत नाहीत. अशाप्रकारे झाडांचा वापर करून केवळ पूलच नव्हे तर निवारा थांबे, उंचावर चढण्यासाठी शिड्या इत्यादी वस्तू तयार करतात येतात. म्हणूनच जिवंत मुळांचे पूल असा शब्दप्रयोग न करता लिहींग आर्किटेक्चर (जिवंत वास्तूरचनाशास्त्र) असा शब्दप्रयोग वापरणे अधिक उचित आहे असे मॉर्निंगस्टारला वाटते. असे वर्णन कोणत्याही शब्दात केले जावो परंतु असे पूल म्हणजे पारंपारिक जीवनशैलीचा भूतकाळ आणि आधुनिकतेकडे वेगाने दौडत सुटलेला भविष्यकाळ यांमधील अंतर कमी करण्याचा हा एक प्रयत्न नव्हीकीच आहे. ●

निसर्गवेडा मॉर्निंगस्टार कोंगथो
The Living Root Foundation
Meghalaya

नागालँड मर्दस ऑर्गनायझेशन - शांतता प्रस्थापनेसाठी पुढाकार

डॉ. स्वाती गाडगोळ, ९८२०१००५४१

भारताच्या ईशान्येस असलेले एक राज्य नागालँड. तिथे असलेल्या एका आगळ्यावेगळ्या संस्थेची आज ओळख करून देणार आहे. नागालँडमधील मातांनी एकत्र येऊन राज्यात सुधारणा होण्याच्या दृष्टीने काहीतरी करावे म्हणून एका संस्थेची स्थापना केली. “नागालँड मर्दस असोसिएशन” ही भारतातील एकमेव अशी संस्था आहे. ह्या संस्थेची स्थापना १९४८ मध्ये कोहिमा येथे झाली. नीडोमो अंगामी संस्थापक सदस्य होत्या. त्यांची “मदर ऑफ पीस” म्हणून ओळख झाली होती. दहा वर्ष त्यांनी जनरल सेक्रेटरीचे पद सांभाळले. वेगवेगळ्या नागा आदिवासी जमातींच्या लहान संघटना एकत्र आणल्या. अंगामी, आओ आणि अन्य जातीच्या महिलांनी नागालँड मधील अस्वस्थ सामाजिक परिस्थिती सुधारायचा विडा उचलला. दारुच्या आणि अन्य नशेच्या गर्तेत अडकलेल्यांना मदत करायचं ठरवलं.

१९८० च्या दरम्यान नागालँड मध्ये गांजा, चरस, अफू अशा अमली पदार्थाचे सेवन वाढले होते. या वाढत्या व्यसनाधीनते विरुद्ध या मातांनी एक लढा उभा केला. १९९० च्या काळात एचआयव्ही आणि एड्सग्रस्तांसाठी काम सुरु केलं. घराघरात या व्यसनाधीनतेने हैदोस घातला होता. जवळजवळ प्रत्येक कुटुंब त्यामुळे उध्वस्त होत होतं. आणि हेच कारण होतं की प्रत्येक कुटुंबातील मातांना ह्या विरोधात ठोस कामगिरी करण्यासाठी एकत्र येण्याची इच्छा झाली. त्यांनी सगळं बळ एकवटून लढण्याचा चंग बांधला.

(एन एम ए) नागालँड मर्दस असोसिएशन चे सदस्यत्व प्रौढ नागा महिलांना केवळ एक रुपया वार्षिक वर्गणी भरून मिळते. त्यातूनच सक्षम महिला पदाधिकारी म्हणून निवडल्या जातात. या संस्थेने व्यसनमुक्ती केंद्रांची स्थापना केली. राज्यातील

■ ■ ■
१९९४ मध्ये या संस्थेने बंडखोरांशी वाटाघाटी आणि शांतता प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न केला. “शेड नो मोर ब्लड” अर्थात “अजून रक्तपात नको” हा नारा दिला. बंडखोरीमुळे होणारी जीवीतहानी क्लेशदायक होती. तरीही प्रत्येक मृतदेह पारंपारिक शालीत गुंडाळला जाईल याची खबरदारी घेतली. “अजून रक्तपात नको” हा नारा खूपच प्रभावी ठरला. कारण त्यातून नागा मातांचं पुत्र यियोगाचं दुःख व्यक्त होत होतं. नागा मर्दस असोसिएशन ने राज्यात शांती प्रस्थापित करण्यासाठी लक्षणीय कामगिरी केली. आदिवासी बांधवांमधील मतभेद दूर करण्यासाठी वाटाघाटी आणि बोलणी घडवून आणली.

■ ■ ■
महिलांसाठी निरनिराळ्या विषयांवर चर्चासत्र आणि प्रशिक्षण शिबीरांचं आयोजन करतात. नागा महिलांचे सबलीकरण करण्यासाठी सुधा ही संस्था धडाडीने काम करीत आहे. लहान मुलांच्या शोषणाविरुद्ध आवाज उठवून एक महत्त्वाची मोहिम त्यांनी हाती घेतली आहे.

सर्वोच्च न्यायालयात या संस्थेच्या वतीने राजकारणात महिलांसाठी ३३ टक्के आरक्षण हवे म्हणून याचिका दाखल केली होती. महिलांचे हक्क तसेच सामाजिक आरोग्य आणि स्थैर्य यासाठी नेहमीच जागरूक असलेल्या या संघटनेला टाईम्स ऑफ इंडिया या वृत्तपत्रातै टाईम्स ऑफ इंडिया सोशल इम्पॉक्ट अवॉर्ड फॉर लाईफ कॉट्रिब्यूशन २०१३ साली बहाल करण्यात आले. ●

ईशान्य वार्ताच्या, पुणे येथील सभासदांचे स्नेहसंमेलन

- प्रतिनिधी

अभिनेते पुष्कर श्रोत्री यांना मिशन मणिपूर पुस्तक भेट देताना

कार्याची तसेच जनजाती विकास समिती, नागालँड व पूर्व सीमा विकास प्रतिष्ठान मणिपूर यांच्यामार्फत सुरु असलेल्या अनेक योजनांची माहिती दिली.

स्नेहसंमेलनाचे निमंत्रक श्री. अशोकराव जोशी यांचा तसेच प्रमुख पाहुणे श्री. महेश लेले यांचा संपादकांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला. या प्रसंगी श्री. अशोक जोशी यांनी स्नेहसंमेलन घेण्यामागची भूमिका सांगितली. संपादक पुरुषोत्तम रानडे यांनी ईशान्य वार्ता मासिक सुरु करण्यामागचे विचार व्यक्त केले, तसेच अनेक मान्यवर व्यक्तींनी या प्रकाशनाचे मनःपूर्वक कौतुक केल्याचेही सांगितले. नागालँडचे राज्यपाल मा.

निमंत्रक श्री. अशोकराव जोशी यांचा सत्कार श्री. पदमनाभ आचार्य यांनी केलेल्या सहकार्याचा त्यांनी विशेष उल्लेख केला. अनेक जमेच्या बाजू असल्या तरी मासिकाची सभासदसंख्या अनेक पटींनी वाढण्याची आवश्यकता आहे; तसेच मासिकाला जाहिरातींच्या किंवा पृष्ठदानाच्या माध्यमातून आर्थिक मदत मिळणे अत्यंत आवश्यक आहे या मुद्यांवर त्यांनी भरदिला.

त्यांनंतर सभासदांनी आपले विचार मोकळेपणाने मांडले. आर्थिक मदतीसाठी नेमकी योजना

जाहीर करावी म्हणजे आम्ही नक्कीच सहकार्य करु असे आश्वासन दिले. तसेच ईशान्येत उत्पादीत वस्तूंची विक्री व सहलींचे आयोजन यावरही विचार व्यक्त केले. मासिकाचे समन्वयक श्री. संजय काठे यांनी हे मासिक वस्तिगृहांची माहिती समाजापुढे नेण्यासाठी व आर्थिक मदतीसाठी कसे उपयुक्त ठरत आहे याची माहिती दिली. सर्व सभासदांनी या मासिकाच्या वाढीसाठी प्रयत्न करावेत असे आवाहन त्यांनी केले. ■

Postal Reg. No. THC / 151 / 2018-2020 Posted at BPC Kalyan on 1st day of every month.

RNI Reg. No. MAHMAR / 2012 / 45108 Total No. of Pages 32

License to Post without Prepayment under WPP License No. NMR/Tech/WPP-13/Thane/2019

Building Living Root Bridges

"It can take up to thirty years for a root bridge to develop. In the beginning, we have to identify the places where a crossing is needed. We then identify the tree (usually the fig tree or Ficus elastica). We make a sturdy framework bridge over the crossing with bamboo or areca wood. Periodically we go and manipulate the roots of the tree so it entwines around the original framework. In the meantime,

the framework needs to be changed every two years. It is not a simple process and requires constant monitoring Instead of concrete bridges and pathways, we can use traditional methods to create root bridges and natural paths."

- Morningstar Khongthaw - Meghalaya

हे मासिक मुद्रक, प्रकाशक श्री. जयवंत कोंडविलकर यांनी
फेंडस् ऑफ नॉर्थर्न सोसायटी, डॉबिवलीकरिता अक्षर
ग्राफिक्स, एफ-४, श्री पार्श्व इंडस्ट्रियल इस्टेट, व्ही. पी. रोड,
डॉबिवली (पूर्व) येथे छापून १, जय गायत्री सोसायटी, गोपाळ
नगर रस्ता क्र १, डॉबिवली (पूर्व) ४२९२०९ येथे प्रकाशित केले